

Economisch-Statistische Berichten

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDS ECONOMISCH INSTITUUT

15 DECEMBER 1971

56e JAARGANG

No. 2828

Tijd om in te grijpen

Volgens de nieuwste voorspellingen zullen in 1971, uitgezonderd de lopende rekening van de betalingsbalans, alle macro-economische grootheden slechter uitkomen dan men aanvankelijk had voorzien. In november 1970 sprak VNO-voorzitter Bakkenist: „De conjunctuur kantelt. Er moet een terugslag komen. Als wij niet oppassen zal de wal het schip keren”. In zijn in de vorige maand gehouden jaarrede zei Bakkenist met enige trots, dat, hoewel zijn redevoering in 1970 hem nogal kwalijk was genomen, hij toch gelijk had gekregen.

Ik ga nog even door met het aanhalen van bekende Nederlanders. Begin dit jaar voorspelde Prof. Schouten in *Het Vrije Volk* een grote werkloosheid. Deze voorspelling kon door geen enkele econoom aannemelijk worden gemaakt. Schouten leek tot de groep der zwartkijkers te behoren. Toch lijkt zijn intuïtie juist te zijn. Vorige week sprak minister Nelissen in de Eerste Kamer het vermoeden uit dat de thans groeiende werkloosheid wel eens van lange duur zou kunnen zijn en dat wij duidelijk de gevarezone zijn binnengetrepen. Tot slot wil ik de heer Visser, voorzitter van het Grootbedrijf Bouwnijverheid, aanhalen, omdat hij onlangs eigenlijk de spijker op de kop sloeg¹. Hij beweerde namelijk dat de overheid eerder een conjunctuurbeleid voert als in de jaren dertig dan een modern conjunctuurbeleid, waarin de overheid stabiliserend optreedt om conjunctuurschommelingen te voorkomen.

De overheid heeft tot nu toe weinig kunnen doen. De sterke prijsstijgingen hebben alleen tot gevolg gehad dat de regering in 1972 een matigingsbeleid gaat voeren, hoewel de structurele knelpunten in deze maatschappij een dergelijk beleid niet toestaan. Door rekening te houden met de „sociaal-politieke realiteit” wordt het loon- en prijsbeleid voornamelijk aan werknemers- en werkgeversorganisaties overgelaten.

Het centrale overleg van deze organisaties lijkt echter te mislukken. Het begint erop te lijken dat de voorstellen, die door één partij worden geformuleerd, per definitie door de andere partij moeten worden afgewezen. Dit is de chaos ten top, ook al is Bakkenist een andere mening toegedaan.

De regering wil zich niet in de vingers snijden door in te grijpen. Toen de regering-De Jong dit deed, kwam bijna geheel Nederland in opstand. Ook de oppositie zit in moeilijkheden. Zij was destijds tegen de loonmaatregel van het vorige kabinet. Thans zoekt ook zij de oplossing in het vrije spel der marktkrachten, hoe hypocriet dit ook lijkt. Indien zij de „sociaal-politieke realiteit” zou negeren, zou dit voor haar wel eens een breuk met de vakbeweging kunnen betekenen. Er is weinig terecht gekomen van het PvdA-rapport *Om de kwaliteit van het bestaan*, waaruit men al een selectief investeringsbeleid kon proeven. Het behoeft geen betoog dat juist het uitblijven van dit beleid (vooral in de Randstad) één van de oorzaken van de huidige problematiek is. Het vaak door de oppositie bepleite inkomensbeleid, lijkt volgens de kamerdebatten van vorige week plaats te hebben gemaakt voor een actief prijsbeleid. Een dergelijk beleid kan echter niet worden gevoerd als een actief loonbeleid ontbreekt.

De conjuncturele omstandigheden van thans noodzaken de overheid m.i. tot het voeren van een stimulerend beleid, willen wij niet in een grote werkloosheid verzeild raken. Dit betekent, dat werkgevers- en werknemersorganisaties een beleid moet worden vóórgeschreven. Het gekrakeel van deze organisaties begint namelijk vervelend te worden en doet meer kwaad dan goed. Mocht de Nederlandse bevolking een dergelijk ingrijpen niet wensen, dan draagt zij de verantwoordelijkheid. De regering heeft dan in ieder geval aange-toond dat zij tot een oplossing van de huidige moeilijkheden wil komen.

Tot slot wil ik alle politieke partijen erop wijzen, dat bij het uitvoeren van welk beleid ook, zeker rekening moet worden gehouden met de sociaal-politieke realiteit van vandaag; hoe de sociaal-politieke realiteit van morgen eruit ziet, hebben zij voor het grootste deel zelf in handen.

L.H.

¹ Zie „*Het Financieele Dagblad*”, 8 december 1971.

Inhoud

Tijd om in te grijpen	1109
Dr. P. Drewe: Buitenlandse migratie en ruimtelijke ordening	1110
Drs. R. F. M. Lubbers: Incidenteel	1111
Drs. H. Schelhaas: Het verdwijnen van de Europese boterberg	1112
T. de Vries: Het internationale geldstelsel op de tweesprong	1117
Drs. B. G. Zandstra-Andela: Nieuwe methoden voor het doen van een budgettaire keuze	1123
Ingezonden	1125
Maatschappijspiegel	1127

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Ivema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit
Redacteur-secretaris: L. Hoffman

Economisch-Statistische Berichten

Weekblad van de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224. Telefoon: (010) 14 55 11, toestel 3701. Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 57,20 per jaar, studenten f. 36,40, franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).

Prijs van dit nummer: f. 1,50. Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betalingswijze: giro 8408; Bank Mees & Hope NV, Rotterdam; Banque de Commerce, Koninklijk plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N.V. Kon. Ned. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Buitenlandse migratie en ruimtelijke ordening

De toekomstige regionale bevolkingsverdeling, zoals geschetst in de *Tweede Nota Ruimtelijke Ordening*, is eigenlijk een zuiver „Nederlandse aangelegenheid” omdat de toekomstige ontwikkeling van de buitenlandse migratie buiten beschouwing is gelaten. De werkelijke ontwikkeling in de periode 1965-1970 toont daarentegen aan, dat deze géénszins een „quantité négligeable” is uit oogpunt van de ruimtelijke ordening. Het beeld dat het saldo binnenlandse migratie (ca. 40.000) te zien geeft, duidt weliswaar op een zekere verlichting van de bevolkingsdruk in het Westen, maar deze wordt in sterke mate gecompenseerd door een netto-winst van 34.000 buitenlandse migranten.

Opmerkelijk is verder nog dat de verdeling van de „buitenlandse aanwinsten” buiten de Randstad in wezen hetzelfde patroon vertoont als de verdeling van het „profijt” dat deze gebieden (uitgezonderd Limburg) van de binnenlandse decentralisatie hadden. Deze decentralisatie heeft migratie uit het Westen tot gevolg. *Kwantitatief* speelt het Westen toch ongeveer quitte. Er zijn echter aanwijzingen dat de *kwaliteit* van het arbeidsaanbod in het Westen hierdoor achteruitgaat.

Migratiebalansen 1965-1970

	Binnenlands	Buitenlands	Totaal
Westen/Overig Nederland	— 40.243	33.804	— 6.439
Noorden/Westen	2.004	370	2.374
Overijssel/Westen	2.996	2.460	5.456
Gelderland/Westen	21.955	5.942	27.897
Zeeland/Westen	3.513	265	3.778
Noord-Brabant/Westen	14.283	2.999	17.282
Limburg/Westen	— 4.508	1.062	— 3.446
Nederland	0	46.902	46.902

Bron: CBS.

Gezien de groeiende betekenis van de buitenlandse migratie voor de regionale bevolkingsverdeling verdient het aanbeveling dat er een „buitenlandse aanvulling” op de *Tweede Nota* komt. Maar van welke prognosewaarden zou er moeten worden uitgegaan? Dit lijkt meer dan alleen maar een methodische kwestie. Het is wel degelijk een beleidskwestie. In geval van „laissez-faire” zou men best van ramingen van het CPB of van het CBS kunnen uitgaan, d.w.z. van ca. 200.000 buitenlandse werknemers in 1980 en resp. van een jaarlijks immigratiesaldo van 15.000 over de periode 1970-1985.

Met alternatieven zou pas moeten worden gerekend als er een structureel beleid ten opzichte van de buitenlandse immigratie tot stand zou komen. De voor een gefundeerd oordeel benodigde structurele evaluatie ontbreekt nog steeds¹. Er is daarentegen géén gebrek aan *vooroordelen*. Sociale Zaken bereidt weliswaar een wetsvoorstel voor, dat de toevloed van buitenlandse werknemers naar Nederland moet afremmen, maar of dit meer zal betekenen dan een conjuncturele maatregel, valt te betwijfelen, want het is de toenemende werkloosheid in Nederland die aanleiding geeft tot die wet. Een dergelijke motivering duidt eerder op een belied dat primair de conjuncturele ontwikkeling gaat volgen. In dit geval hoeft het CPB alleen maar zijn veronderstelling van een voortgaande hoogconjunctuur te wijzigingen om (ook ten behoeve van het ruimtelijk orderingsbeleid) alsnog tot een realistische raming van de toekomstige immigratie van buitenlandse arbeidskrachten te komen.

Paul Drewe

¹ Nederlands Economisch Instituut: „Een Evaluatie van de Immigratie van Buitenlandse Werknemers”, *Werknota*, Rotterdam september 1971.

Incidenteel

In de *Macro-economische verkenningen* (MEV) voor 1972 is bij de raming van de loonsomontwikkeling 2% voor „incidenteel” opgenomen. In het landelijke loonoverleg en zelfs in de voorstellen van de vakbonden in de bedrijfstakken, zoals bijv. in de metaal, is deze 2% opgevoerd. Anderzijds baseren de vakcentrales zich voor de reële verbetering van de collectieve arbeidsovereenkomsten op de 3% produktiviteitsstijging, die het CPB voor 1972 raamt. Door hun looneis, voorzover deze de reële inkomensverbetering betreft, gelijk te stellen aan de geraamde produktiviteitsverbetering, gaan zij echter onmiddellijk weer voorbij aan de 2% incidentele of autonome loonstijging. De motivering daarvoor is complex. Incidentele loonstijging maakt geen deel uit van de contracten en zou daarom buiten beschouwing moeten blijven. Daarnaast kan men de wijd verspreide misvatting horen, dat autonome loonstijgingen vooral hun effect zouden hebben bij hogere inkomens, zodat de vakbeweging er geen rekening mee kan en mag houden. Tenslotte wordt nog al eens gesuggereerd dat autonome loonstijging een ondeugd van de werkgevers zou zijn en daarom geen plaats hoort te hebben in de CAO-onderhandelingen.

Omdat, hoe dan ook, autonome loonstijgingen uit de „ruimte” zullen moeten komen en juist daarom een sleutelrol spelen in de vraagstelling of een collectieve arbeidsovereenkomst past in het kader van de matiging, lijkt het zinvol nader op bovengenoemde motivering in te gaan.

Waaruit bestaat de post incidenteel? Eén van de factoren, die deze post bepalen, is de verschuiving van de factor arbeid naar beter betalende bedrijven of bedrijfstakken. Voor zover deze verschuiving gepaard gaat met een produktiviteitsverbetering maakt deze deel uit van de 3% van het CPB. Hiernaast vindt er een heel gamma van verhogingen binnen de bedrijven plaats. Bij nadere analyse daarvan zal men een onderscheid moeten maken tussen bedrijfstakken met een minimum-CAO en bedrijfstakken waar de CAO in theorie volledig bepalend is

voor de lonen. Ook bij deze laatste bedrijfstakken zal een deel van de autonome loonstijging in overleg met de vakverenigingen tot stand komen. De concernintegratie, waarbij uiteraard altijd toegewerkt wordt naar de hoogste niveaus, is hiervan een voorbeeld.

Een ander voorbeeld is, dat bij de onvermijdelijke functiewisselingen van werknemers onder druk van de vakverenigingen, in toenemende mate wordt gesteld, dat een verslechtering van functie niet of slechts zeer vertraagd tot salarisvermindering mag leiden. De mate waarin dit principe gerealiseerd wordt geeft tevens aan in hoeverre het geheel van promoties en degradaties een netto-loonsomstijging inhoudt.

Bij de zgn. minimum CAO's is een sterkere beweging te verwachten. Daar wordt immers bewust gesteld dat er enige ruimte zou zijn voor de verbetering van de salarisstructuur. Een belangrijke ontwikkeling is ook de integratie van arbeidsvoorwaarden van handarbeiders en beampten. Met name dit laatste is een structureel gewenste ontwikkeling waarin de vakbeweging zelf actief participeert. Al met al een uitgebreid scala van verbeteringen, die voor het overgrote deel geen zwart loon of ongewenste ontwikkelingen indiceren, maar veeleer de kwantitatieve reflex zijn van een voortdurend overleg op het niveau van de onderneming. In die zin kan dan ook allerminst van een werkgeversondeugd worden gesproken.

Toch zijn er enkele facetten, die het meetellen van incidentele loonstijgingen bij collectieve arbeids-

overeenkomsten voor de vakverenigingen moeilijk maken. Eén daarvan is, dat de vakverenigingen voor alle leden c.q. werknemers een collectieve verbetering willen bereiken. Deze collectieve verbetering hebben zij onder controle. Door het collectieve karakter is zij afdwingbaar bij bedrijven, die haar individueel wellicht niet zouden willen (en kunnen) betalen. Daar komt bij dat de vakbonden niet exact weten, welk deel van de incidentele loonstijging door hun kader bereikt of begeleid wordt op het niveau van de onderneming. Deze vaagheid is mede daarom zo groot, omdat werkgevers van hun kant huiverig zijn voor bepaalde ontwikkelingen (bijv. integratie van arbeidsvoorwaarden) een bepaald kostenpercentage vast te stellen. Zo'n percentage gaat dan immers al te vaak werken als een vloer, waardoor een werkelijke verbetering van de structuur van arbeidsvoorwaarden nog kostbaarder wordt.

Alhoewel een zekere terughoudendheid bij de vakverenigingen tegenover de post incidenteel dus wel begrijpelijk is, moet er anderzijds op worden gewezen, dat wij nog belangrijke ontwikkelingen op de arbeidsmarkt mogen verwachten, die door middel van de post incidenteel tot uitdrukking zullen komen. Wanneer bijvoorbeeld de toevloed van buitenlandse arbeiders geremd zou worden zodat een opwaartse druk op de lonen van bepaalde beroepen ontstaat, zal de gewenste aanpassing in de concrete situaties voor een belangrijk deel in de bedrijven moeten geschieden, en dus onder de post incidenteel gaan vallen.

Een regeling per CAO zou, gegeven de diepgewortelde overtuiging dat iedereen gelijkelijk moet stijgen, óf onmogelijk óf zeer kostbaar en dus sterk inflatoir zijn. Het ziet er naar uit dat meer dan tot nu de post incidenteel als positieve factor gewaardeerd zal moeten worden, zeker nu door de wijd verspreide indexeringsclausules voor vrijwel ieder een collectieve welvaarts Garantie bereikt schijnt.

Het verdwijnen van de Europese boterberg

DRS. H. SCHELHAAS*

De Europese boterberg, waarover sinds 1968 zoveel te doen is geweest, is dit voorjaar bijna geruisloos verdwenen. De afbouw van de boterberg begon reeds in de herfst van 1969; eind maart 1971 waren de koelhuizen van de EG geheel leeg. De Europese zuivelmarkt balanceerde vervolgens in de afgelopen zomer op de rand van een acuut tekort, dat alleen dank zij het gunstige weer gedurende deze zomer en herfst niet optrad.

De prijzen van de zuivelprodukten zijn onder invloed van deze ontwikkeling uiteraard gestegen. In de jaren 1968 t/m 1970 bewogen de zuivelprijzen zich om het interventieniveau, het prijsniveau waartegen zuivelprodukten ingeleverd kunnen worden bij de regeringsinkoopbureaus. Momenteel liggen de prijzen van de meeste zuivelprodukten ca. 10% boven het interventieniveau, dat bovendien begin april reeds met ca. 7% werd verhoogd. Ook de wereldmarkt voor zuivelprodukten toonde een opmerkelijk herstel. Een zeer illustratief — doch wel wat gechargeerd — beeld hiervan geeft de ontwikkeling van de prijs van magere melkpoeder. Deze bedroeg in 1969 nog f. 0,40 per kg, steeg in de zomer van 1970 tot f. 0,80 per kg, terwijl hij momenteel tot ca. f. 2,35 per kg is gestegen, dat is aanzienlijk boven de huidige interventieprijs van de EG van f. 1,70 per kg.

Een dergelijk toch wel spectaculair herstel van de zuivelmarkt is niet geheel nieuw. De zuivelmarkt heeft grote crises gekend in 1952, 1958, 1962 en nu in 1968/1969, doch na elke crisis volgde een herstel en kwamen jaren met relatief hoge prijzen. In dit artikel zal het opgaan, blinken en verzinken van de Europese boterberg nader worden gezien.

Naast de boterberg is er ook een magere-melkpoederberg geweest. Deze was echter lang niet zo groot en zo kostbaar als de boterberg. Verder zijn er ook voor de andere zuivelprodukten (kaas, gecondenseerde melk) zgn. exportrestituties gegeven. Dit probleem was voor een deel gekoppeld aan de algemene overproductie van zuivelprodukten in de jaren 1968 en 1969 en voor een deel zitten er — ook momenteel worden er nog restituties gegeven bij export naar derde landen — structuurproblemen op lange termijn aan vast, met name voor de Nederlandse zuivelindustrie. De beperking in dit artikel tot de behandeling van de boterberg betekent dat wel de essentie van het Europese zuivelprobleem wordt gezien, doch dat aspecten van het zuivelprobleem niet of nauwelijks zullen worden belicht.

De ontwikkeling van 1965-1970

Een overzicht van de ontwikkeling van de zuivelmarkt in de periode 1965-1970 is gegeven in tabel 1.

Ter aanvulling moet nog worden opgemerkt dat in de periode 1960-1965 de melkproductie in de zes EEG-landen gemiddeld per jaar met ca. 1,2% steeg, dat is dus aanmerkelijk minder dan de stijging in de jaren 1965-1968, die ca. 3% was¹.

Bij het verdwijnen van de boteroverschotten hebben de volgende factoren meegespeeld:

- Een stagnatie, resp. een daling, van de melkproductie en de melkaanvoer in 1969 en 1970. De gemiddelde produktiestijging per jaar over de periode 1965-1970 wordt daarmee weer praktisch gelijk aan de stijging in de periode 1960-1965, namelijk ca. 1,2%.
- De stijgende vraag naar zuivelprodukten, vooral naar kaas, speciaalprodukten en — althans volgens de officiële statistieken — ook naar consumptiemelk in twee EEG-landen, namelijk Italië en Frankrijk. De stijgende vraag naar deze produkten maakte een relatieve daling van de boterproductie — die duidelijk elementen van een restprodukt heeft — mogelijk. Men vergelijkte bijv. de melkaanvoer en de boterproductie in 1967 en 1970.

Het wegwerken van de overschotten

Reeds in 1969 begon het herstel van het evenwicht tussen vraag en aanbod op de zuivelmarkt van de Europese Gemeenschappen. Het heeft echter tot het voorjaar van 1971 geduurd voordat de in de loop van de tijd

* De auteur is secretaris van de Koninklijke Nederlandse Zuivelbond FNZ.

¹ Overigens laat wel de nauwkeurigheid van het beschikbare cijfermateriaal te wensen over. Zo is de stijging voor 1965 en 1966, zoals deze uit de cijfers blijkt, mede toe te schrijven aan een andere schattingsmethode voor de melkproductie in enkele EEG-landen, die een nominale verhoging van ca. 1 mrd. kg melk (ca. 1,5% van de totale EEG-melkproductie) tot gevolg kan hebben gehad.

Tabel 1. Ontwikkeling van produktie en afzet van zuivelprodukten in de EEG-landen in de periode 1965-1970 (in 1.000 tonnen) en in indices (1965 = 100)

	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Melkproduktie a)	68.641 100,0	70.720 103,0	72.476 105,6	74.427 108,4	74.124 108,0	73.375 106,9
Melkaanvoer bij de fabrieken a)	49.176 100,0	50.899 103,5	53.354 108,5	55.774 113,4	55.603 113,1	55.200 112,2
Melkkoeien d)	21.691 100,0	21.720 100,1	22.036 101,6	22.062 101,7	22.227 102,5	21.836 100,7
Consumptiemelkafzet	10.759 100,0	11.163 103,8	11.322 105,2	11.644 108,2	11.888 110,5	12.000 111,5
Kaasproduktie	1.697 100,0	1.804 106,4	1.873 110,5	1.904 112,3	1.993 117,6	2.089 123,2
Boterproduktie	1.236 100,0	1.255 101,5	1.315 106,4	1.403 113,5	1.349 109,1	1.300 105,2
Botervoorraden per 31 december	68	105	104	238 b)	361 b)	172 c)

a) Het verschil tussen melkproduktie en melkaanvoer ontstaat doordat de veehouders een deel van de melkproduktie achterhouden voor eigen consumptie of voor voeding op de boerderij. Omdat de veehouders steeds minder melk op de boerderij achterhouden — zowel door de afname van het aantal veehouders als door andere voedermethoden — stijgt de melkaanvoer sneller dan de melkproduktie.

b) Voorraden bij de interventiebureaus.

c) Inclusief voorraden bij bereiders, handel en verwerkers, geschat op ca. 80.000 ton.

d) x 1000 stuks.

Bron: Commissie der Europese Gemeenschappen - Directoraat-Generaal Landbouw.

gevormde boterberg geheel was afgebouwd. Het grootste deel van de boterberg werd in 1970 en de eerste drie maanden van 1971 weggewerkt. Door de problemen over de opbouw van de gemeenschappelijke zuivelmarkt — die op 28 juli 1968 zijn beslag kreeg — werd er tussen 1966 en 1969 slechts weinig gedaan aan het opruimen van de overschotten:

Het totale overschot aan boter in de periode 1 januari 1968 t/m 31 december 1970 is te becijferen op 620.000 ton. Hierbij is als overschot aangemerkt dat deel van de produktie dat niet tegen marktprijzen op de binnenlandse EEG-markt kon worden afgezet of naar Engeland kon worden geëxporteerd. De binnenlandse afzet tegen marktprijzen kan gesteld worden op 1.175.000 ton per jaar, de normale export naar Engeland op 25.000 ton. Het overschot van 620.000 ton is ontstaan, zoals in tabel 2 staat aangegeven. De gemiddelde overproduktie

Tabel 2. Ontstaan van de boteroverschotten in de EG

Beginvoorraad per 1 januari 1968, stammend uit de jaren 1965-1968	168.000 ton
overschot 1968	203.000 ton
overschot 1969	149.000 ton
overschot 1970	100.000 ton
totaal	620.000 ton

Bron: Commissie der Europese Gemeenschappen - Directoraat-Generaal Landbouw.

aan boter in de jaren 1968 tot 1970 bedroeg ca. 5% van de totale EG-melkvetproduktie².

Er zijn argumenten aan te voeren voor de stelling dat voor een regelmatige voorziening van de EEG-markt een binnenlandse produktie, die de binnenlandse behoefte met 2 à 3% overschrijdt, niet ongunstig is. Te wijzen is bijv. op een evenwichtige ontwikkeling van het binnenlandse prijsniveau; zo zou zonder de overschotten van de laatste jaren het EEG-prijsniveau zonder twijfel aanzienlijk hoger zijn geweest dan nu.

Het grootste deel van de boterberg, namelijk 440.000 van de 620.000 ton, kon — tegen zeer lage prijzen — worden geëxporteerd. De (extra) export van boter was in de verschillende jaren als volgt: 1968: 76.000 ton, 1969: 73.000 ton, 1970: 170.000 ton en de eerste maanden van 1971 ca. 120.000 ton. Een deel van deze

export werd op de (wereld)-zuivelmarkt afgezet, een ander deel kwam — vaak in gesmolten vorm — op de algemene markt voor oliën en vetten terecht.

De afzet op de wereldzuivelmarkt werd gemakkelijk door het ten dele tijdelijk, teruglopen van de boterproduktie in vele landen buiten de EEG. Zo daalde in Nieuw-Zeeland — 's werelds belangrijkste boterexporteur — als gevolg van droogte de boterproduktie nogal belangrijk, namelijk van 267.000 ton in het produktiejaar 1968/1969 via 236.000 ton in 1969/1970 naar 231.000 ton in 1970/1971. In Denemarken — de tweede wereldboterexporteur — was de teruggang meer permanent als gevolg van de lage melkprijs in dit land. De Deense boterproduktie in 1968, 1969 en 1970 was resp. 159.500 ton, 144.600 ton en 131.600 ton. Ook in Oost-Europa was — door niet geheel duidelijke oorzaken — de boterproduktie in 1969 en 1970 lager dan normaal.

Door deze ontwikkeling konden op een groot aantal markten incidenteel min of meer belangrijke hoeveelheden boter worden geplaatst (bijv. Polen 9.000 ton, Zuid-Afrika en Argentinië beide 4.000 ton, in vele landen in het Nabije en Verre Oosten quanta variërend van 1.000 tot 4.000 ton).

Een gevolg van de afzet van de surplusvoorraden van de Europese Gemeenschappen van boter was wel een omkering van de wereldzuivelmarkt in de jaren 1969 en 1970, terwijl zonder deze afzet de wereldzuivelmarkt zonder twijfel goede prijzen te zien zou hebben gegeven als gevolg van hierboven reeds vermelde lagere boterproduktie in vele landen buiten de EEG.

De afzet van botervet op de algemene oliën- en vettenmarkt werd begunstigd door de teruglopende wereldproduktie van vet in 1969 en 1970. Alleen al in

² Daar de boterproduktie ten dele een restproduktie is en melkoverschotten min of meer automatisch tot boter worden verwerkt, is het uitdrukken van de overproduktie in een percentage van de boterproduktie niet correct.

1970 kon hierdoor ruim 72.000 ton botervet in de vorm van boterolie, botermengsels, ghee e.d. op de wereldmarkt van vetten worden afgezet. Daarnaast kreeg ook zeker een deel van de als gewone boterexport geregistreerde uitvoer een overeenkomstige bestemming.

De opbrengstprijzen van het melkvet voor dit soort bestemmingen waren vaak zeer laag. In bepaalde gevallen resteerde — na aftrek van de opslag-, verkoop- en verwerkingskosten — een negatieve netto-opbrengst voor de boer. Hinder van enige betekenis kan de wereldmarkt van vetten van deze afzet echter nauwelijks hebben gehad. Het gemiddelde boteroverschot in de jaren 1968-1970 bedroeg nog geen 0,4% van de totale wereldproductie aan oliën en vetten, geschat op ca. 48 mln. ton. Van een ontwrichting van de wereldmarkt van vetten was — anders dan bij de wereldmarkt van zuivel — in elk geval geen sprake. De prijzen van vele plantaardige oliën en vetten begonnen in de eerste maanden van 1969 te stijgen en deze stijging werd voortgezet, c.q. kon worden gestabiliseerd, tot eind 1970.

De binnenlandse EEG-markt was de derde belangrijke afzetmogelijkheid voor de boteroverschotten. In de periode 1 januari 1969 t/m 31 maart 1971 (in 1968 vond nog nauwelijks extra afzet plaats) kon door speciale acties ca. 180.000 ton extra worden afgezet boven de normale boterconsumptie van ca. 1.175.000 ton. Tabel 3 geeft, wat de bestemming van deze extra afzet betreft, enige details.

Tabel 3. Extra afzet op de EEG-markt van 1 januari 1969 t/m 31 maart 1971

Wijze van afzet	Totale afzet	Prijs-reductie per kg
Boterconcentraat	71.900 ton	f. 4,70
Afzet aan banketbakkers e.d.	55.600 ton	f. 4,46
Sociale groepen zonder winsttoegmerk	18.400 ton	f. 5,25
Strijdkrachten e.d.	14.400 ton	f. 5,25
Diversen	19.700 ton	—
	180.000 ton	

Bron: Commissie der Europese Gemeenschappen - Directoraat-Generaal Landbouw.

Wat tenslotte de kosten betreft van het Europese zuivelbeleid, deze bedroegen in 1969 f. 2,22 mrd., in 1970 f. 2,53 mrd. en in 1971 ca. f. 2 mrd.; dat is ca. 0,1% van de nationale inkomens in de EEG of ca. 4% van de verkoopwaarde van de EEG-zuivelproductie. De Nederlandse schatkist nam ca. 10% van het totale bedrag voor haar rekening, dat is gemiddeld gedurende de laatste drie jaar dus ca. f. 225 mln.

De omvang van de melkproductie

Uit het bovenstaande is wel gebleken dat de fluctuaties in de melkproductie van beslissende betekenis zijn geweest voor het ontstaan en verdwijnen van de zuivelcrisis. Van groot belang is dan uiteraard de vraag wat de oorzaken zijn geweest van de onregelmatige ontwikkeling van de melkproductie in de jaren 1965 tot 1970. Een afdoend antwoord is helaas niet te geven. Een econometrisch onderzoek naar de oorzaken achter de ontwikkeling van de melkproductie in de EEG-landen in de periode 1960-1968, uitgevoerd op het secretariaat van de Koninklijke Nederlandse Zuivelbond leidde tot dusver niet tot een goed resultaat. Ook in de Verenigde Staten is men er nog niet in geslaagd een model te ontwikkelen, waarmee de fluctuaties in de

omvang van de Amerikaanse landbouwproductie kunnen worden verklaard. Wel zijn dergelijke modellen ontwikkeld voor kleine gebieden, bijv. voor een deel van een bepaalde staat in de Verenigde Staten.

Eén van de moeilijkheden bij de constructie van een model is de geheel uiteenlopende structuur van de landbouw in de verschillende landbouwgebieden in de lidstaten van de Europese Gemeenschappen. Een andere moeilijkheid is hierin gelegen, dat de omvang van de productie vertraagd reageert op een wijziging in één van de vele relevante data. Volgens een FAO-studie kan deze vertraging in de relatie tussen de productieomvang en de melkprijs drie tot vijf jaar bedragen. Verder is uit Amerikaanse onderzoeken gebleken dat veel landbouwers hun productieplannen mede afstemmen op de kwantitatief moeilijk meetbare verwachting omtrent het toekomstige prijsniveau en niet alleen op het geldende prijspeil.

De invloed van de prijs

In populaire uiteenzettingen is vaak als hoofdschuldige voor het ontstaan van de boterberg de melkprijs aangewezen. Deze zou als gevolg van de realisatie van de gemeenschappelijke landbouwmarkt excessief zijn gestegen. De feitelijke gang van zaken biedt niet zoveel steun voor deze nogal wijd verbreide opvatting. Reeds de nominale ontwikkeling van de melkprijzen in de EEG-landen biedt geen steun voor bedoelde opvatting. Opvallend is de daling van de nominale melkprijs in Duitsland. Ook voor de meeste andere landbouwproducten in Duitsland trad een prijsdaling op. De huidige onrust in de Westduitse landbouw wordt tegen de achtergrond van deze cijfers wel verklaarbaar.

Uiteraard is uiteensluitend de nominale doch de reële melkprijs mede beslissend voor de omvang van de melkproductie. Bij de reële melkprijs spelen factoren een rol als de kostenontwikkeling op de boerderij, de algemene loon- en prijsontwikkeling en de relatie tot de prijzen van de andere landbouwproducten. Helaas zijn de noodzakelijke gegevens voor een exacte berekening van de reële melkprijs voor de meeste EEG-landen niet beschikbaar. Wel kan worden opgemerkt, dat de prijzen van de andere landbouwproducten in het algemeen niet meer of minder zijn gestegen dan die van melk.

Een benadering van de reële melkprijs kan worden verkregen door een berekening van de zgn. gedefleerde

(I.M.)

Alle bankzaken
65 vestigingen
in Nederland
Affiliatie te New York

Tabel 4. Ontwikkeling van melkproductie en melkprijs in de EEG a)
(1963 = 100)

		1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
West-Duitsland:	nominale prijs	105	107	109	106	102	101	97
	gedefleerde prijs	103	101	100	95	91	87	81
	productie	101	102	103	105	102	107	106
Frankrijk:	nominale prijs	102	101	104	108	107	109	120
	gedefleerde prijs	99	95	96	97	92	87	91
	productie	100	106	111	116	120	119	117
Italië:	nominale prijs	115	116	118	117	115	119	135
	gedefleerde prijs	109	105	105	102	99	99	107
	productie	104	112	119	114	117	114	112
Nederland:	nominale prijs	117	118	121	125	122	116	121
	gedefleerde prijs	109	106	103	103	98	88	88
	productie	99	102	103	107	110	114	118
België:	nominale prijs	114	121	122	122	120	116	117
	gedefleerde prijs	109	112	108	105	101	94	91
	productie	104	102	107	113	117	115	118
EEG:	nominale prijs	107	108	111	111	109	109	115
	productie	101	104	108	110	112	113	112

a) Bron: Nominale prijzen en productie: Statistisch bureau van de Europese Gemeenschappen.
Gedefleerde prijs: eigen gegevens.

Deflatiefactor: voor Nederland en België indexcijfers voor de particuliere consumptie; voor de overige landen index voor de kosten van levensonderhoud.

prijs. Hierbij wordt de nominale prijs gecorrigeerd met de ontwikkeling van de kosten van levensonderhoud. In tabel 4 is de ontwikkeling van de melkproductie, de nominale prijs en de gedefleerde prijs weergegeven.

De gegevens in deze tabel wijzen dus niet in de richting van een excessieve stijging van de melkprijs als gevolg van de realisatie van de EEG. De gedefleerde melkprijs is zelfs in de meeste lidstaten van de EEG gedaald. Opgemerkt kan bovendien nog worden dat alle beschikbare studies in de richting wijzen van een zeer geringe aanbodelasticiteit voor landbouwproducten.

Andere factoren

Er zijn een drietal factoren te noemen, die vrijwel zeker invloed hebben gehad op de ontwikkeling van de melkproductie in de jaren 1965-1970.

In de eerste plaats is dit de EEG-afslacht- en conversieregeling voor melkkoeien geweest. Zowel de afslacht- als de conversieregeling zou elk volgens een officiële EEG-studie de omvang van de melkveestapel in 1969 en 1970 met ruim 1% hebben verminderd, met name doordat vele kleine, ten dele part-time veehouders in Duitsland en Frankrijk de productie staakten. Het is echter waarschijnlijk dat ca. de helft van de in het kader van deze beide regelingen geslachte melkkoeien ook zonder deze regelingen wel verdwenen zou zijn. Aangenomen wordt verder dat de regelingen als geheel slechts een versnelling hebben betekend in een ontwikkeling die ook anderszins, zij het over meerdere jaren verspreid, wel zou zijn opgetreden. M.a.w.: veel kleine boeren, die anders in de jaren 1971-1975 met de productie zouden zijn gestopt, hebben nu reeds in 1969 en 1970 hun bedrijf beëindigd. Dit betekent dat het effect van de afslacht- en conversieregeling over enige jaren geheel zal zijn uitgewerkt.

In de tweede plaats zijn zonder twijfel de weersomstandigheden van invloed geweest. De jaren 1967 en 1968 worden in het algemeen beschouwd als jaren met bijzonder gunstig weer voor een hoge melkproductie,

terwijl in 1969 en 1970 gemiddeld in Europa de weersomstandigheden ongunstig waren voor de melkproductie.

In de derde plaats heeft de verwezenlijking van de gemeenschappelijke markt zeer waarschijnlijk de structuurverandering in de melkveehouderij positie beïnvloed. Deze factor moet bezien worden tegen de achtergrond van de twee tegengestelde krachten die momenteel inwerken op de melkveehouderij. Van negatieve invloed is de steeds geringer wordende attractiviteit van de produktie van melk, veroorzaakt door de lange arbeidsdagen en de voortdurende gebondenheid aan het bedrijf. Zeker de jongere generatie ziet steeds meer op tegen de onaantrekkelijke aspecten van het beroep van melkveehouder. Vooral hieraan kan het worden toegeschreven dat in vele delen van West-Europa — evenals gedurende vele jaren reeds het geval is in de Verenigde Staten en Zweden — de melkproductie een dalende tendens te zien geeft.

In andere delen van Europa echter — o.a. in bepaalde gebieden van Frankrijk en Duitsland — zijn nog belangrijke produktiereserves, die vaak zonder extra kosten kunnen worden gemobiliseerd. Veelal is toepassing van elders reeds bekende en toegepaste technieken hiervoor voldoende. Het grote probleem voor de toekomst is welke van de twee genoemde ontwikkelingen — de dalende als gevolg van de matige rentabiliteit en de geringe aantrekkelijkheid van de melkveehouderij of de stijgende ten gevolge van het inhalen van een technische achterstand — de overhand zal weten te krijgen.

In elk geval heeft de verwezenlijking van de EEG zeer waarschijnlijk de laatstgenoemde factor — het inhalen van een technische achterstand — bevordert. Vele EEG-regeringen hebben zowel door een gerichte voorlichting als door een veel geld vragende structuurpolitiek gepoogd de landbouw gereed te krijgen voor de concurrentiestrijd binnen de EEG. Ook werd bij de veehouders de verwachting gewekt dat de EEG hun bestaan (aanmerkelijk) zou verbeteren. De boterberg en de hieruit voortvloeiende publieke agitatie tegen de landbouw heeft de landbouwers vervolgens weer spoedig de ogen geopend voor de realiteit.

Een snel groeiende bank
Gunstige rentecondities
Balanstotaal f 366.9 miljoen
Grootste bank van Friesland

Friesland Bank

Vestigingen in geheel Friesland
Hoofdkantoor: Zaailand 110 Leeuwarden

(I.M.)

Perspectieven voor de toekomst

Twee factoren zijn van fundamenteel belang voor de toekomstige ontwikkelingen op de Europese zuivelmarkt. De eerste is de ontwikkeling van de melkproductie in het algemeen. Zoals wij hierboven hebben opgemerkt, zijn hier twee elkaar tegengestelde krachten, namelijk de onaantrekkelijkheid van het beroep van melkveehouder en de mogelijkheden tot inhalen van een technische achterstand, werkzaam. De „100.000 dollar“-vraag voor de melkveehouderij is: welke van deze twee factoren in de toekomst de overhand zal krijgen. Vrij algemeen wordt wel verwacht dat in de komende jaren de sociaal gezien onaantrekkelijke aspecten van het melkveebedrijf steeds zwaarder zullen gaan wegen.

De tweede factor is de uitbreiding van de Europese Gemeenschappen met Engeland, Denemarken, Ierland en Noorwegen. Deze vergroting zal in elk geval de onderstaande gevolgen hebben:

- een grotere melkproductie in Ierland en wellicht ook in Denemarken als gevolg van een aanzienlijke stijging van de melkprijs in deze landen;
- een teruggang in het verbruik in Engeland, Ierland en Denemarken door het optrekken van de consumentenprijzen tot het niveau van de Europese Ge-

meenschappen. Door de sterke stijging van de boterprijs in Engeland in het laatste halfjaar — die het prijsniveau in dit land reeds in belangrijke mate in de richting van het prijsniveau van de Europese Gemeenschappen heeft gebracht — is het boterverbruik in Engeland de laatste tijd gedaald met 20%. Indien deze daling op jaarbasis gecontinueerd zal worden — hetgeen echter nog niet zeker is — betekent dit een daling van de Engelse boterconsumptie met ca. 100.000 ton;

- een terugdringen van de import van zuivelproducten uit landen buiten de Gemeenschap van de Tien; voor Nieuw-Zeeland zijn vrij gunstige overgangsregelingen getroffen, die evenwel neerkomen op een kwantitatieve teruggang van de import uit dit land; het aan Nieuw-Zeeland toegestane contingent voor boter zal in 1977 nog 80% van de huidige invoer bedragen; het invoercontingent voor kaas 20%. De invoer uit andere landen kan eventueel geheel stil worden gelegd.

Het is moeilijk om bovengenoemde twee factoren exact te wegen. Van belang is wel dat in het algemeen zowel de vraag- als de aanbodelasticiteiten in de zuivelsector zeer gering zijn. Grote verstoringen van het evenwicht zijn dus niet direct te verwachten. Het is echter zeker niet onmogelijk dat in de komende jaren de verhouding tussen vraag en aanbod op de zuivelmarkt weer wat ongunstiger zal worden dan zij momenteel is. Zowel de soms aanzienlijke prijsstijging in de toetredingslanden als het feit dat de omschakelings- en conversieregeling van de EG voor melkkoeien geleidelijk haar effect gaat verliezen, kunnen evenwichtsverstoringen werken. Ook zijn de afzetbevorderende acties op de binnenlandse EG-markt zo goed als geheel uitgewerkt. Verder is er op de zuivelmarkt — zoals op de meeste landbouwmarkten — geen mechanisme, dat op korte termijn voor evenwicht zorgt tussen vraag en aanbod. Het herstel van het marktevenwicht ligt in elk geval geheel buiten het bereik van de individuele boer. Bij mogelijke toekomstige evenwichtsverstoringen is het wel gewenst dat de zuivelproblematiek wat nuchterder wordt gezien dan in de afgelopen jaren het geval is geweest.

Tot dusver hebben de overschotten nooit meer bedragen dan enkele procenten van de produktie en ook is tot dusver na elke periode van overschotten weer een periode van schaarste gevolgd. De ervaring in de EEG van de laatste jaren heeft verder geleerd dat een slachten conversieregeling voor melkkoeien op korte termijn een effectief middel is ter beperking van de produktie. Ook is gebleken dat er vrij ruime mogelijkheden zijn voor additionele afzet op de binnenlandse markt. Verder lijkt het mogelijk dat belangrijke additionele hoeveelheden melkvet op de wereldmarkt afgezet kunnen worden, zonder in dezelfde wild-west-politiek t.a.v. de exportrestituties te vervallen als in de afgelopen jaren het geval is geweest.

Een toekomstige zuivelcrisis lijkt met de momenteel bekende technische middelen oplosbaar. Een druk op het inkomen, zoals in de afgelopen jaren veel is gepropageerd en ten dele is verwezenlijkt, lijkt voor een herstel van het evenwicht onnodig en past sociaal gezien eigenlijk ook niet meer in deze tijd.

H. Schelhaas

Het internationale geldstelsel op de tweesprong

T. DE VRIES*

In het algemeen is men het erover eens dat de crisis, die het internationale geldstelsel op dit ogenblik doormaakt gevaren inhoudt, maar ook mogelijkheden opent voor een heilzame evolutie. Het is thans (begin november) in zwang de nadruk te leggen op de mogelijkheden, die de huidige situatie biedt voor het doorvoeren van belangrijke vernieuwingen die reeds geruime tijd noodzakelijk zijn, maar waarover tot nu toe door gebrek aan politieke wil, of als gevolg van inertia of van het natuurlijk conservatisme van het overheidsapparaat, geen overeenstemming kon worden bereikt. Tegelijkertijd wordt men zich echter ook steeds duidelijker bewust van de dreigende gevaren.

Het optimistische scenario

Het optimistische scenario voor een constructieve hervorming ziet er ongeveer als volgt uit. Eerst dient overeenstemming te worden bereikt over een algemene herziening van de wisselkoersen. In ruil voor een revaluatie van de valuta's der belangrijkste industriële landen, en misschien voor enkele concessies op handelsgebied en op dat van de lastenverdeling, zouden de Amerikaanse autoriteiten de tijdelijke „surcharge” opheffen en instemmen met een bescheiden verhoging van de goudprijs van de dollar, bijv. van \$ 35 per ounce tot \$ 37,50 per ounce.

Deze laatste concessie is nodig:

1. opdat de regeringen van de handelspartners van de Verenigde Staten bij de moeilijke politieke verdediging van een revaluatie, waarbij de eigen exportbelangen worden geschaad, kunnen wijzen op een gemeenschappelijk bereikt akkoord, waardoor alle landen door geven en nemen bijdragen tot een oplossing in het uiteindelijke belang van allen;

2. omdat men de moeilijke onderhandelingen niet verder kan belasten met een debat over de rol van het goud in de toekomst, waardoor de goudprijs, uitgedrukt in de voornaamste valuta's, gemiddeld ongeveer constant zou blijven, zodat de positie van het goud voorshands geen verandering zou ondergaan, d.w.z. dat zijn rol geleidelijk achteruit zou blijven gaan door het in gebruik komen van in omvang relatief sterk toenemende andere betaalmiddelen naast het goud;

3. omdat aldus de in goud uitgedrukte „Special Drawing Rights” (SDR's) en de kredietruimte der lidstaten bij het Internationale Monetaire Fonds niet met de dollar mee zouden depreciëren, waardoor evenals bij het goud hun waarde in termen van de voornaamste

valuta's, gemiddeld constant zou blijven, hetgeen voor alle Fondsleden en voor de geloofwaardigheid en de begerlijkheid van het nieuwe reservemiddel, de SDR, van groot belang zou zijn. De houders van SDR's zouden er aldus voor worden behoed, dat hun nieuwe „papieren goud” zou ontwaarden in depreciërende „papieren dollars”.

Natuurlijk is het bereiken van overeenstemming over een dergelijk pakket van maatregelen niet gemakkelijk, want er staan grote belangen op het spel. Maar het zijn zaken van wat meer of wat minder (wat meer revaluatie, een wat grotere verhoging van de dollargoudprijs, een additionele handelsconcessie) en daarover kan met goede wil in serieuze onderhandelingen altijd een compromis worden bereikt; in het uiterste geval door de eeuwenoude techniek van het delen van het verschil.

Grotere wisselkoersflexibiliteit

Met de bereikte overeenstemming over deze kwesties als uitgangspunt, dient men zich vervolgens te buigen over een tweetal aan de dag getreden gebreken van het internationale geldstelsel. Het eerste daarvan is het aanpassingsproces. De economische ontwikkeling in de voornaamste industriële landen verloopt, ondanks de hoge mate van de facto integratie als gevolg van het succes van het sinds 1944 gevoerde internationale economische beleid, niet parallel. Het internationale betalingsverkeer geraakt daarom steeds opnieuw uit het evenwicht. Het zou de voorkeur verdienen dergelijke evenwichtsverstoringen door een nauwe coördinatie van het economische beleid uit de wereld te helpen. Na het herstel van de vrije convertibiliteit der voornaamste valuta's in 1958 is ook getracht een dergelijke coördinatie tot stand te brengen. Tussen de geïndustrialiseerde landen is een dergelijke poging regelmatig ondernomen in bijeenkomsten van hooggeplaatste functionarissen in „Werkgroep 3” van de OESO en in de zogenaamde „Groep van Tien”. Additionele samenwerking kwam tot stand tussen de EG-landen in het „Monetaire Comité” en tot op zekere hoogte in de Ministerraad van die instelling.

Deze coördinatie en de aldus gelegde contacten heb-

* De auteur is „Alternate Executive Director” van het Internationale Monetaire Fonds.

ben veel positiefs opgeleverd. Men dient echter de feiten onder ogen te zien, en die luiden dat men er helaas niet in is geslaagd de coördinatie van het beleid in voldoende mate tot stand te brengen om het optreden van ernstige evenwichtsverstoringen in het internationale betalingsverkeer te voorkomen. Een der oorzaken hiervan is, dat de regeringen in de meeste westerse landen vrij zwak zijn. Zij beschikken over onvoldoende autoriteit om de economische ontwikkeling steeds de goede kant op te sturen. Zij beschikken bovendien niet over voldoende beleidsinstrumenten om op strategische punten het economische gebeuren in de gewenste banen te leiden, ook al zou hun politieke autoriteit daarvoor toereikend zijn. Het gevolg is dat de economische ontwikkeling af en toe uit de hand loopt; de huidige wereldwijde inflatiegolf is daar een voorbeeld van. Men heeft wel gezegd dat de consequentie hiervan is, dat men staat voor de taak van het coördineren niet van „policy targets” maar van „policy failures”, niet van beleidsdoelen, maar van beleidsfouten, uiteraard een hopeloze opgave. De conclusie kan niet anders luiden dan dat de autoriteiten de beschikking dienen te krijgen over een additioneel en operationeel effectief instrument voor het weer in evenwicht brengen van hun internationale betalingen, te weten wijzigingen in de wisselkoers.

Dit vereist de volgende voorzieningen. In de eerste plaats moet een betere methode worden gevonden om pariteitswijzigingen tot stand te brengen. Onder de regels, zoals die tot voor kort werden toegepast, was een wisselkoersmaatregel een ultima ratio waartoe eerst in uiterste noodzaak werd overgegaan. Er kleefde mede daardoor aan zo'n maatregel het stigma van een falen van het interne beleid, zodat de aan de macht zijnde politici er slechts toe overgingen indien zij de schuld konden werpen op een regering, die kort tevoren door hen was afgelost (devaluatie door president Pompidou kort na zijn verkiezing), of als de monetaire reserves geheel uitgeput of beleend waren zodat er niets anders op zat (devaluatie van het pond in 1967 door Wilson).

Het is daarom nodig politiek aanvaardbare methoden uit te werken die frequentere, meer continue en daardoor kleinere pariteitswijzigingen mogelijk maken naar analogie van de wijzigingen in het officiële disconto van de centrale bank, dat ook stapsgewijs wordt aangepast. Aldus vermijdt men eveneens de moeilijkheid dat het vaststellen van de omvang van een pariteitswijziging, op de wijze zoals die tot nu toe werd doorgevoerd, steeds een slag in het duister is. Bovendien kunnen zich uitzonderlijke omstandigheden voordoen waarin tevens het tijdelijk fluctueren van de wisselkoers (de „temporary float”) onder duidelijk omschreven voorwaarden en onder internationaal toezicht zou kunnen worden toegestaan.

In de tweede plaats dient de breedte van de band om de pariteit, waarbinnen de wisselkoers tot nu toe kon schommelen, te worden vergroot. De breedte van de thans toegestane band is terug te voeren op de kosten van het verschepen van goud onder de gouden standaard van een eeuw geleden. Niets wijst erop dat die breedte ook thans nog optimaal zou zijn. De ervaringen van de afgelopen jaren duiden er, integendeel op dat, gegeven de tot ontwikkeling gekomen integratie der belangrijkste financiële markten, de thans geldende bandbreedte aanleiding geeft tot grote ongewenste inter-

nationale geldstromen, als uitvloeisel van het streven van onder andere de grote multinationale bedrijven en banken om te profiteren van geringe rentever verschillen tussen de geïndustrialiseerde landen. Een grotere bandbreedte zou óf een vergroting van het koersrisico óf van de kosten van koersdekking van dergelijke operaties met zich brengen. Aldus zouden van land tot land iets grotere rentever verschillen mogelijk worden, waardoor de monetaire autoriteiten in de geïndustrialiseerde wereld wat meer vrijheid krijgen een eigen monetair beleid te voeren.

De combinatie van één grotere bandbreedte met frequentere pariteitswijzigingen van bescheiden omvang maakt het voorts mogelijk de pariteit te wijzigen zonder veel verstoring van de feitelijke marktcoers. Indien de koers namelijk als gevolg van niet-tijdelijke factoren, dus als gevolg van een tot ontwikkeling komende fundamentele evenwichtsverstoring, naar een der uiterste „interventielimities” zou worden gedreven, zou men de nieuwe pariteit ongeveer kunnen vaststellen op het peil van de feitelijke marktcoers, waardoor niet de koers zelf zou worden gewijzigd, maar wel nieuwe manoeuvreerruimte zou worden geschapen.

De reserve-valuta's

Het tweede aan de dag getreden gebrek dat verbetering behoeft is de overmatige rol die nationale valuta's spelen als internationale betaalmiddelen. Als gevolg daarvan is het lot van het internationale geldstelsel te nauw verbonden met het wel en wee van de als reservemiddelen dienstdoende valuta's. Daarom veroorzaakt de noodzakelijk geworden koerswijziging van de dollar thans een ernstige crisis in het internationale geldwezen. Omgekeerd verminderen de bestaande arrangementen in ernstige mate de vrijheid van de Amerikaanse autoriteiten om een koerswijziging uit te voeren, met als gevolg óf overmatige zware eisen voor het binnenlandse Amerikaanse economische beleid, als men het daaruit voortvloeiende betalingstekort au serieux zou nemen, óf ernstige internationale spanningen; als men de last op de handelspartners probeert af te schuiven zoals in feite in belangrijke mate is geschied. De huidige crisis heeft daarom allerwegen de bereidheid vergroot om te zoeken naar wegen die de rol van nationale valuta's zouden verminderen en de rol van werkelijk internationale betaalmiddelen, vooral de SDR, zouden versterken.

Zo zou de oplossing van de huidige moeilijkheden tot belangrijke verbeteringen in het internationale monetaire bestel leiden. In de eerste plaats zou de algemene wisselkoersherziening de Verenigde Staten verlossen van een ernstig betalingstekort en de Europese landen van de noodzaak dit tekort door het accumuleren van dollartegoeden te financieren. Een bron van veel irritatie in de Atlantische wereld zou verdwijnen. In de tweede plaats zou de crisis de stoot geven tot het tot stand komen van een noodzakelijk geworden versoepeling in het wisselkoersstelsel, zodat herhaling van dergelijke slepende evenwichtsverstoringen in de toekomst zou kunnen worden vermeden. Tenslotte zou een nieuwe stap worden gezet op de weg naar het scheppen van een deugdelijk internationaal betaal- en reservemiddel ten

behoefte van de transacties der monetaire autoriteiten.

Aldus zou men belangrijke vooruitgang hebben geboekt in het streven tot een geordend internationaal geldstelsel te komen volgens lijnen die reeds tijdens de tweede wereldoorlog werden aangegeven door de meest vooraanstaande econoom van deze eeuw, John Maynard Keynes en die maar ten dele konden worden gevolgd bij de oprichting van het Internationale Monetaire Fonds te Bretton Woods in 1944.

Het pessimistische scenario

Zo ongeveer zou de ontwikkeling kunnen en moeten zijn als men de door de crisis geschapen mogelijkheden voor een constructieve verdere evolutie van het internationale geldstelsel zou willen uitbuiten. Maar ook van de gevaren die de huidige crisis inhoudt is men zich inmiddels steeds scherper bewust geworden, omdat de ontwikkeling ook in een heel andere richting kan gaan.

Allereerst is er de mogelijkheid dat men het toch niet over de omvang en de verdeling van een algemene wisselkoersherziening eens wordt. Veel moeilijker nog is de principiële vraag op welke wijze men de eenmaal overeengekomen nieuwe wisselkoersen zal stabiliseren. Zulk een stabilisatie kan slechts worden gerealiseerd als de monetaire autoriteiten op de valutamarkten interveniëren om tijdelijke overschotten of tekorten aan te zuiveren. Maar welk interventiemiddel, welk internationaal „geld” zullen zij hiervoor gebruiken?

Tot nu toe deed de dollar als zodanig dienst. Door aan- en verkoop van de eigen valuta tegen dollars stabiliseerden de monetaire autoriteiten de koers van hun valuta ten opzichte van de dollar, terwijl de Amerikaanse monetaire autoriteiten door de aan- en verkoop van goud de relatie van het gehele stelsel ten opzichte van het goud bepaalden. Aldus leidden overschotten en tekorten van de overige landen tot mutaties in hun gouden deviezenreserves en die van de Verenigde Staten tot mutaties in de goudvoorraad. In theorie althans gaf dat allerwegen aanleiding tot prikkels een verstoord evenwicht door gepaste maatregelen te herstellen. Maar de Amerikaanse president heeft op 15 augustus de aan- en verkoop van goud door de Verenigde Staten stopgezet. Daarmede is nu formeel aan een zekere symmetrie der verplichtingen een einde gemaakt en is de aanpassingslast eenzijdig geheel op Amerika's handelspartners gelegd. Zij zijn voor de keuze gesteld ofwel de inconvertibele dollar te aanvaarden, welk beleid de Amerikaanse regering ook moog volgen, en hun interne economische ontwikkeling daaraan aan te passen, d.w.z. de volledige dollarstandaard te accepteren, ofwel de prijs, waartegen zij bereid zijn dollars te aanvaarden, te wijzigen al naar gelang zij er naar hun oordeel teveel of te weinig van krijgen. De geïndustrialiseerde landen hebben vrijwel alle voor dit tweede alternatief gekozen. Maar dat betekent fluctuerende koersen. En zo zal men bij gebrek aan een deugdelijk interventiemiddel in de fase der fluctuerende koersen blijven steken of er steeds weer in terugvallen.

Zonder het treffen van een regeling voor het herstel van de convertibiliteit van de dollar is er derhalve slechts de keuze tussen de dollarstandaard en de voortzetting van de huidige situatie van fluctuerende wisselkoersen. Maar de Verenigde Staten kunnen en willen niet zonder meer een herstel van de convertibiliteit van de dollar

aanvaarden. Zij *kunnen* het niet aanvaarden omdat de Amerikaanse reserve-activa te zeer zijn geslonken om financiering van eventuele verdere tekorten door de afgifte van zulke activa mogelijk te maken. Het was juist het lage niveau en de snelle daling van de Amerikaanse goud- en SDR-voorraad, die de Amerikaanse autoriteiten ertoe dwongen de convertibiliteit te staken. Ook na een wisselkoersherziening zal de Amerikaanse betalingspositie als gevolg van de vertraging waarmee een pariteitswijziging in het handelsverkeer doorwerkt nog enige tijd zo zwak zijn dat, gezien het lage peil der Amerikaanse reserves, het in belangrijke mate financieren van tekorten met reserve-activa (en niet meer grotendeels door de afgifte van zojuist zelf gedrukte dollars zoals in het verleden) riskant blijft. Zij *willen* het niet aanvaarden omdat financiering door middel van de afgifte van reserve-activa tot gevolg zou hebben dat de Verenigde Staten aangespoord worden tot een straf-fer intern beleid dan waartoe zij anders geneigd zouden zijn. Mede gegeven de in verhouding tot het nationale produkt geringe omvang van de internationale transacties van de Verenigde Staten zullen de Amerikaanse autoriteiten zo'n dwang afwijzen zolang geen hervormingen in het internationale geldstelsel zijn doorgevoerd, die het de Verenigde Staten mogelijk maken op een minder kostbare wijze het evenwicht in de internationale betalingen te herstellen.

Omdat het herstel van de convertibiliteit van de dollar op de oude basis uitgesloten is, en omdat het aanvaarden van de dollarstandaard door Europa op den duur al even onwaarschijnlijk is, staat men voor de keuze van fluctuerende wisselkoersen, met alle nadelen van dien, of van het doorvoeren van een vernieuwing in het internationale geldstelsel, die ons uit de moeilijkheden helpt.

Vernieuwing van de interventietechniek

In welke richting moet die verdere vernieuwing worden gezocht? De moeilijkheden vloeien voort uit het ontbreken van bruikbaar internationaal „geld”, van een deugdelijk interventiemiddel voor het stabiliseren van de eenmaal overeengekomen nieuwe wisselkoersen. De inconvertibel geworden dollar kan niet langer als zodanig dienst doen. In de huidige fase van de ontwikkeling van het internationale geldstelsel dient men te zoeken naar een niet nationaal gebonden interventiemiddel.

Als zodanig komen in beginsel goud en SDR's in aanmerking. Teruggaan naar interventie met goud, zoals onder de „echte” gouden standaard in de enkele decennia na 1870, moet echter worden afgewezen. Noch het aanbod, dat afhankelijk is van de goudwinning, noch de vraag, die mede beïnvloed wordt door toenemend industrieel gebruik, heeft men voldoende in de hand, zodat het prijsverloop onzeker wordt, en als gevolg daarvan door speculatie verder dreigt te worden verstoord, waardoor de stabiliteit van het stelsel steeds weer in gevaar komt.

Derhalve moet de SDR geschikt worden gemaakt als interventiemiddel. Het is niet nodig te dezer plaatse diep in te gaan op de technische aspecten, die, zoals steeds, oplosbaar zijn als de politieke wil daartoe aanwezig is. Indien de centrale banken van de industriële landen zouden afspreken voortaan hun eigen valuta

slechts tegen SDR's te kopen en te verkopen zou het stelsel, dank zij de valuta-arbitrage, functioneren op dezelfde wijze als tot 15 augustus, toen zij hun aan- en verkopen met dollars uitvoerden¹. Er zou echter één belangrijk verschil zijn. Nu de koers van de dollar niet meer bepaald zou worden door de interventies in dollars van andere monetaire autoriteiten, zouden ook de Amerikaanse autoriteiten op de valutamarkt moeten en kunnen opereren. Aldus zouden zij gedwongen zijn eventuele tekorten te dekken door het verkopen van SDR's op de valutamarkt. De Verenigde Staten zouden echter in ruil daarvoor een operationele weg hebben gekregen om hun wisselkoers te wijzigen, en wel door als elk ander land de koers waartegen zij dollars zouden kopen en verkopen te wijzigen als daar gegronde reden voor zou zijn. In het tot 15 augustus geldende stelsel, waarbij de Amerikaanse autoriteiten slechts in goud handelden, was er voor hen geen operationele weg om de koers van de dollar ten opzichte van de andere valuta's te wijzigen. Zo'n operationele weg bestond slechts ten aanzien van de goudprijs, en wel door het vaststellen van nieuwe aan- en verkoopprijzen voor dat metaal. Ook nu nog, met alleen de dollar als interventiemiddel, zijn de Verenigde Staten afhankelijk van het beleid van andere landen voor de koers van de dollar en is er geen directe weg om deze koers te beïnvloeden². Door het staken van de transacties in goud is zelfs de operationele weg tot het vastleggen van de relatie van de dollar tot goud komen te vervallen en is de internationale prijs van de dollar geheel en al afhankelijk geworden van het beleid van anderen.

Interventie met SDR's is slechts mogelijk indien particuliere financiële instellingen ze kunnen aanhouden. Wil men het bezit van SDR's in particuliere handen beperken, ten einde te voorkomen dat de nationale valuta's en het nationale monetaire beleid teveel onder de invloed van de SDR zouden komen, dan kan men dit bevorderen door te bepalen dat rente op SDR's slechts aan officiële houders zal worden vergoed. Aldus scheidt men een aansporing voor particuliere instellingen hun SDR-tegoeden tot werksaldi te beperken.

Een hervorming als hier aangeduid zou ook de rol van de SDR als reservemiddel versterken. Indien de monetaire autoriteiten SDR's in plaats van dollars als interventiemiddel zouden gebruiken, zou waarschijnlijk ook de neiging ontstaan een groter deel van de reserves in SDR's aan te houden. In elk geval zou een reserveaanwas in eerste instantie in de vorm van SDR's plaatsvinden en de ervaring leert dat de monetaire autoriteiten nogal langzaam zijn in het converteren van hun interventiemiddel in een ander reservemiddel. Waarschijnlijk zou dan ook tevens een regeling moeten worden getroffen om een deel van de bestaande omvangrijke dollar-tegoeden in handen van monetaire autoriteiten onder te brengen in het Internationale Monetaire Fonds in ruil voor een speciale uitgifte van SDR's. In het kader van zo'n regeling zou eveneens overwogen moeten worden of en in welke omvang een additioneel krediet aan de Verenigde Staten noodzakelijk zou zijn om onder de nieuwe regels het betalingstekort te kunnen financieren, dat ondanks een algemene wisselkoersherziening de eerste tijd nog zou optreden als gevolg van het feit dat pariteitsaanpassing pas na een tijdsverloop van één à twee jaar krachtig op het handelsverkeer inwerkt.

Het voorgestelde stelsel zou een zekere mate van

vrijheid in de reservesamenstelling niet uitsluiten. Evenals onder het stelsel van dollarinterventie het sterlinggebied kon bestaan, is daarnaast onder een stelsel van SDR-interventie een dollargebied denkbaar, dat is samengesteld uit landen, die vanwege hun nauwe financiële relaties met de Verenigde Staten een sterke voorkeur voor dollarinterventie aan de dag zouden leggen. Het is echter noodzakelijk dat de grote handelslanden het nieuwe stelsel aanvaardden. Deelname van andere landen is ten eerste welkom en zou het stelsel in hoge mate vereenvoudigen en versterken, maar als de in bepaalde landen en gebieden bestaande sterke voorkeur voor de dollar moeilijkheden zou opleveren, zou accommodatie van die voorkeur mogelijk zijn.

Men heeft wel gezegd, dat het gebruik van goud als interventiemiddel een stelsel uit het verleden is, terwijl het gebruik van de SDR als interventiemiddel het stelsel van de toekomst is, dat niet op korte termijn te bereiken zou zijn. Als men inderdaad goud niet meer als interventiemiddel wil gebruiken, en de SDR nog niet zou kunnen gebruiken, en men derhalve niet met zogenaamde „ultimate reserve assets” zou kunnen interveniëren, maar voorshands op nationale valuta's aangewezen zou blijven, dan zou men kunnen overstappen van het gebruiken van slechts één enkele valuta voor interventie op het gebruiken van een aantal veel verhandelde valuta's voor interventie. Zo'n stelsel zou het treffen van een duidelijke regeling omtrent de afrekening van de verkregen tegoeden vereisen. De bepalingen van de Europese Betalings Unie van de jaren 50 voorzagen in een maandelijkse afrekening van de door de autoriteiten in de loop van de maand geaccumuleerde tegoeden. Ook een „Internationale Betalingsunie” zou op die wijze moeten functioneren. Hierbij zij aangetekend dat het in de Statuten van het Internationale Monetaire Fonds voorziene afrekeningsstelsel vrij dicht bij zo'n Betalingsunie staat en er in elk geval meer overeenkomst mee vertoont dan met de na de oorlog in feite langzaam gegroeide interventiepraktijken.

Het Amerikaanse belang bij een constructieve regeling

In elk geval zullen vrij ingrijpende hervormingen nodig zijn om tot geordende internationale monetaire verhoudingen terug te kunnen keren. Het doorvoeren van zulke hervormingen vereist een actief leiderschap van de Amerikaanse autoriteiten; ik kom daar nog op terug. Maar waarom zouden de Verenigde Staten het initiatief nemen tot dergelijke stappen? Het antwoord ligt besloten in de te verwachten ontwikkelingen bij ontstentenis van zo'n initiatief.

Wij zagen immers, dat indien de overige geïndustria-

¹ Men kan het ook zo stellen: de goudpunten van de gouden standaard zouden worden vervangen door „SDR-punten”, d.w.z. koersen waartegen de centrale bank de eigen valuta tegen SDR's afgeeft of uit de markt neemt.

² Afgezien van de directe valuta-oorlog; bijv. Frankrijk neemt dollars uit de markt om de koers stabiel te houden en de Verenigde Staten kopen Franse franken om de dollar ten opzichte van de frank te doen depreciëren.

liseerde landen slechts de inconvertibele dollar als interventiemiddel ter beschikking zouden hebben, het ontbreken van deugdelijk internationaal „geld” ertoe zal leiden de periode van fluctuerende wisselkoersen te verlengen. Maar het is waarschijnlijk dat met name de Europese landen het voortduren van onderling fluctuerende koersen na enige tijd onduelbaar zullen achten en onvereenigbaar met hun streven naar verdere integratie. Zij zullen de onderlinge koersverhoudingen stabiliseren en een bruikbaar interventiemiddel creëren om hiertoe in staat te zijn. Bij gebreke aan deugdelijk internationaal „geld” zullen zij regionaal „geld” scheppen in de vorm van een nader overeen te komen regionaal verrekeningsstelsel.

Maar het tot ontwikkeling komen van regionale blokken met onderling vaste koersen en regionaal „geld” of een regionaal verrekeningsstelsel dreigt ernstige schade toe te brengen aan de wereldwijde internationale samenwerking op monetair terrein. Met regionale interventiemiddelen en fluctuerende koersen tussen de blokken vermindert de behoefte aan een internationaal salderingsmiddel als de SDR. Een veelbelovende ontwikkeling in de internationale samenwerking dreigt aldus te worden onderbroken of sterk te worden vertraagd. Bovendien dreigt het gevaar van restrictieve maatregelen op het gebied van het handels- en betalingsverkeer tussen de blokken. Binnen niet al te lange tijd zullen tegenmaatregelen tegen de Amerikaanse „surcharge” bijvoorbeeld niet meer tegen te houden zijn. De restricties op het kapitaalverkeer die verschillende landen in de afgelopen maanden hebben ingevoerd zijn daarvan de voorbode.

Van doorslaggevende betekenis is de wijze waarop zulke regionale blokken tot stand zouden komen. Indien de EG-landen hun streven naar economische en monetaire integratie voortzetten, en indien als gevolg van de geboekte vooruitgang op den duur een gemeenschappelijke Europese persoonlijkheid op internationaal terrein gestalte zou krijgen, dan zou zulk een ontwikkeling zeer zijn toe te juichen. Maar als dit zou gebeuren als reactie op een vijandig internationaal klimaat, als afweermiddel, dan zou die Europese persoonlijkheid geheel andere karaktertrekken vertonen. Er is immers een voortdurende strijd aan de gang over de vraag of het nieuwe Europa „outward looking” dan wel „inward looking”, internationaal dan wel isolationistisch, ingesteld zal zijn. De Nederlandse positie heeft daarbij steeds in het teken gestaan van onze eeuwenoude internationale tradities.

De kans bestaat bovendien dat een in een vijandig internationaal klimaat tot stand gekomen Europees blok een anti-Amerikaans beleid zou voeren. Men zou immers, bij ontstentenis van een verbeterde SDR, de dollar voor regionale salderingen kunnen vervangen, niet door een Europees verrekeningsstelsel, maar door het goud. Met andere woorden de Europese monetaire autoriteiten zouden ertoe kunnen overgaan voor monetaire doeleinden vrijelijk goud te kopen en te verkopen. Maar aangezien zij de politieke macht zouden missen om te verhinderen dat andere monetaire autoriteiten dan bij hen goud zouden kopen voor doorverkoop aan de vrije goudmarkt, zou dit slechts mogelijk zijn tegen een prijs, die boven de prijs op de vrije goudmarkt ligt, dus bijvoorbeeld het equivalent van zegge \$ 45 tot \$ 55 per ounce. De internationale transacties van EG-landen

te zamen met Zwitserland zijn van voldoende omvang, en deze landen beschikken over voldoende goud, om een dergelijke prijs geloofwaardig te maken. Zij zouden in elk geval geen hinder ondervinden van de nominale goudprijs van \$ 35 per ounce, die de Amerikaanse autoriteiten nog zeggen aan te hangen, maar waartegen geen transacties meer plaatsvinden. Aldus zou als afweer tegen het Amerikaanse monetaire beleid een grote stap terug worden gedaan op de evolutionaire ladder, een stap die veel overeenkomst zou vertonen met de ontwikkeling van het sombere jaar 1933, toen de Verenigde Staten in een situatie van grote monetaire verwarring de goudprijs aanzienlijk verhoogden.

Amerikaans leiderschap

Overeenstemming over maatregelen die een constructieve evolutie van het internationale geldstelsel bevorderen, is slechts mogelijk indien de Verenigde Staten daartoe het initiatief nemen en het leiderschap op zich nemen. Het tot stand komen van het Internationale Monetair Fonds in 1944 is in belangrijke mate door de Verenigde Staten beïnvloed. De overeenstemming over de SDR werd niet in de laatste plaats bereikt dank zij de actieve steun eerst van het team Dillon-Roosa en daarna van het team Fowler-Deming:

De reden waarom Amerikaans leiderschap onontbeerlijk is, is tweërlei. De omvang van de Amerikaanse internationale transacties en de daaruit voortgevloeide speciale positie van de dollar spreekt voor zichzelf. De tweede reden is het Franse conservatisme in monetaire zaken, dat reeds gedurende bijna twee eeuwen aan de dag is getreden. Men kan dit conservatisme in monetaire zaken verwelkomen of betreuren, toejuichen of verwerpen, maar men kan het niet ontkennen. De Franse positie heeft sinds het begin van de vorige eeuw vrijwel steeds bestaan uit het verdedigen van de status quo, ook als die ondanks Franse oppositie in een eerdere fase was bereikt. Enkele voorbeelden. Toen men in de 19e eeuw van het bimetallisme wilde overgaan op de gouden standaard stond Frankrijk krachtig op de bres als verdediger van het bestaande bimetallisme. Toen daarna ondanks aanvankelijk verzet de zogenaamde hinkende standaard in Frankrijk ingang had gevonden, wilden de Franse monetaire autoriteiten daar niet verder aan tornen. Toen Frankrijk daarna niettemin het goud had aanvaard, maar andere landen in de afgelopen jaren wilden overgaan tot een monetaire organisatie, die meer met het moderne economische beleid in overeenstemming was, vond het goud in Frankrijk zijn hardnekkigste verdediger. En er zijn reeds gevallen waarin Frankrijk het SDR-stelsel, nu dat eenmaal bestaat, heeft verdedigd tegen voorstellen om het stelsel verder te doen evolueren. Het gevolg van deze karaktertrek is dat elk voorstel tot monetaire vernieuwing stuit op krachtig Frans verzet, dat men niet in Europese kring maar slechts in wijder verband onder Amerikaans leiderschap te boven kan komen. Daarbij speelt mee dat Duitsland, althans tot voor kort, de neiging vertoonde in EG-beraadslagingen met het Franse, en in Atlantische beraadslagingen met het Amerikaanse, standpunt mee te gaan. De zwakke externe financiën van het Verenigd Koninkrijk en zijn geïsoleerde positie buiten de EG hebben dat land gedurende het afgelopen

decennium veelal verhinderd in het monetaire beraad zijn stem te doen horen.

Maar op dit belangrijke ogenblik, nu de internationale monetaire evolutie duidelijk op de tweesprong staat, waarbij de ene richting bestaat uit de voortzetting van de zo vruchtbaar gebleken internationale samenwerking sinds 1945, en de andere weg voert tot het uiteenvallen van de wereld in elkaar bestrijdende economische en op den duur wellicht ook politieke blokken, op dit ogenblik, laat het Amerikaanse leiderschap verstek gaan. Op internationaal terrein bestaat de „New Economic Policy” uit twee maatregelen, beide met negatief karakter: 1. het stopzetten van de goudconvertibiliteit van de dollar en 2. het invoeren van de „surcharge” (en van de „buy-American”-bepaling van de investeringsaftrek).

De eerste maatregel, die moest leiden tot het fluctueren van wisselkoersen der voornaamste valuta's, was begrijpelijk. Zoals uiteengezet bestond in het tot 15 augustus vigerende stelsel niet de mogelijkheid van een rechtstreekse devaluatie van de dollar in termen van de andere valuta's. Een tussenperiode van onderhandeling en derhalve van fluctuerende koersen was daarom in feite waarschijnlijk niet te vermijden. Maar hoewel de Amerikaanse president op 15 augustus aankondigde dat „we will press for the necessary reforms to set up an urgently needed new international monetary system”, tast men nog steeds geheel in het duister omtrent de hervormingen die de Amerikaanse regering voor ogen staan. Niets wijst erop dat men van Amerikaanse zijde zou beschikken over een welomlijnd plan voor de toekomstige monetaire verhoudingen.

Omtrent de overwegingen, die hebben gevoerd tot het invoeren van de „surcharge”, staat weinig vast. Zeker is dat de maatregel averechts werkt ten aanzien van de wisselkoersherziening die de Amerikaanse autoriteiten nastreven. Het feit dat de uitvoer naar de Verenigde Staten reeds met 10% wordt belast, verschaft onwillige regeringen een doeltreffend argument om zich te verzetten tegen een (verdergaande) revaluatie van hun valuta ten opzichte van de dollar. De Amerikaanse autoriteiten zeggen voorts de afschaffing van de „surcharge” te willen gebruiken als lokmiddel voor het verkrijgen van concessies op handelsgebied. Maar zij hebben 2½ maand na de 15e augustus nog steeds niet kunnen besluiten welke concessies zij in ruil voor die afschaffing zullen nastreven. Ondertussen geraakt de Amerikaanse industrie gewend aan de bescherming die de „surcharge” verschaft, zodat de opheffing ervan met het verstrijken van de tijd op meer binnenlands verzet zal stuiten.

Amerikaans en Europees beleid

Zo wordt het Amerikaanse beleid op internationaal economisch terrein op dit ogenblik gekenmerkt door de afwezigheid van een visie op de toekomstige verhoudingen. Enerzijds heeft men zijn toevlucht genomen tot een protectionistische maatregel op handelsgebied, die vroeg of laat tot protectionistische tegenmaatregelen aanleiding moet geven. Anderzijds voert men op het monetaire terrein een beleid dat dreigt te leiden tot het uiteenvallen van de wereld in elkaar bestrijdende blokken. Het beeld is verontrustend. Maar het is te vroeg de hoop te laten varen. In het land dat sinds 35 jaar het door

Cordell Hull begonnen beleid, gericht op een vrij multi-lateraal handels- en betalingsverkeer, consequent heeft nagestreefd, is men zich te zeer bewust van de politieke gevolgen, die het ontstaan van elkaar bestrijdende economische blokken met zich zal brengen. En alhoewel wij nog niet toe zijn aan het extreme nationalisme van de jaren dertig, is het gevaar van bepaald onplezierige nationalistisch getinte politieke ontwikkelingen toch zo groot dat zij alle aandacht verdienen.

Een aanpassing van de Amerikaanse rol in het internationale economische bestel aan de gewijzigde omstandigheden moet worden overwogen. In de nieuwe Amerikaanse houding ten opzichte van het buitenland, aangeduid als de Nixon-doctrine, past een vermindering van de overheersende rol van de Verenigde Staten en van de eenzijdige Amerikaanse besluitvorming ten aanzien van de wereldwijde problemen met de daaraan verbonden eenzijdige last van de verantwoordelijkheid voor de uitvoering ervan. Maar daarin past noch een plotseling opgeven van het constructieve naoorlogse Amerikaanse beleid, noch een achteloos en ondoordacht terugvallen op economisch isolationisme. „Our new policy calls for a new form of leadership, not abdication of leadership”, aldus de Amerikaanse president over de algemene teneur van het buitenlandse beleid³. En een vrijwel uitsluitend op de Amerikaanse belangen gerichte besluitvorming zonder consultatie met de partnerlanden, een politiek van „go-it-alone”, past al evenmin in het algemene beeld. „Its (the Nixon Doctrine's) very nature calls for continuing dialogue abroad and at home”⁴. Met een aan de nieuwe omstandigheden aangepast, maar juist daardoor constructief Amerikaans leiderschap in internationale economische aangelegenheden zou het eerder besproken alternatief, dat van de gemeenschappelijke verdere uitbouw van het te Bretton Woods begonnen stelsel, weer binnen bereik komen.

Tegelijkertijd dient ook in Europa bezinning plaats te vinden over de grondslagen van het te voeren beleid op internationaal economisch en monetair terrein. Met de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EG en de sanering van zijn externe financiën, met een Duitsland dat geleidelijk aan met zijn verleden in het reine komt en een krachtiger rol zal gaan spelen, misschien ook met geleidelijke veranderingen in de Franse buitenlandse politiek, komen nieuwe mogelijkheden in het verschiep en veranderen de internationale krachtsverhoudingen. Europa moet eigen doelstellingen op het gebied der internationale monetaire betrekkingen tot ontwikkeling brengen. Die zullen moeten liggen tussen de twee polen van het varen in het Amerikaanse kielzog enerzijds, en een puur anti-Amerikaans dogmatisme anderzijds, twee uitersten waartoe het Europese handelen op internationaal monetair gebied tot nu toe een te grote neiging heeft vertoond. Maar de standpuntbepaling zal daarenboven een nieuwe dimensie moeten hebben. Europa zal zich niet uitsluitend kunnen be-

³ „US Foreign Policy for the 1970's”, *A Report To The Congress By Richard Nixon, President of the United States, February 25, 1971, blz. 17.*

⁴ *Ibid, blz. 20.*

perken tot het verdedigen van Europese belangen, maar zal zich mede moeten uitspreken over een constructieve evolutie van het internationale monetaire bestel vanuit het algemene belang. Dat zal een creatieve inspanning vereisen. Blijkens een studie van het Amerikaanse State Department van enkele jaren geleden had toen slechts één enkel land buiten de Verenigde Staten een uitgewerkte visie op de mondiale politieke problemen; veelal was de interesse op het gebied van de buitenlandse politiek beperkt tot de problemen of strijdvragen met enkele nabuurlanden. Tijdens de onderhandelingen over het tot stand komen van het SDR-stelsel werd echter aan Europese zijde op monetair terrein een belangrijke aanloop tot zo'n algemeen constructief standpunt genomen.

De monetaire crisis komt voor Europa op een ongelukkig moment, namelijk op een ogenblik waarop de EG-landen vooruitgang willen boeken op monetair gebied, maar waarop een monetaire unie nog niet binnen bereik is, aangezien de bereidheid tot de daartoe vereiste mate van overdracht van soevereiniteit aan een federaal orgaan nog ontbreekt. Het is dan ook niet

mogelijk de met zo'n unie verbonden problematiek en de vragen op internationaal monetair terrein, die thans een beslissing vereisen, gelijktijdig op te lossen. De regeling van het internationale monetaire bestel kan daarom niet op de regeling van een monetaire unie tussen de EG-landen wachten of vooruitlopen, maar mag de ontwikkeling daarheen ook geen hinderpalen in de weg leggen. Een regeling van de verhouding der Europese valuta's ten opzichte van de dollar is daarom dringend noodzakelijk. Een regeling die zich zou beperken tot de verhouding der Europese valuta's onderling zou immers op elk ogenblik bedreigd worden door de onopgeloste problemen rondom de dollar, en de maatregelen die vroeger of later op dat gebied tot stand zouden komen. Ook de Europese monetaire problematiek is derhalve gebaat bij het baseren van het internationale monetaire bestel op een neutraal internationaal geschapen en gereguleerd interventie- en reservemiddel, dat bovendien alle opties voor verdere Europese monetaire integratie zou openlaten.

T. de Vries

Nieuwe methoden voor het doen van een budgettaire keuze

Verslag van het 27e congres van het International Institute of Public Finance

DRS. B. G. ZANDSTRA-ANDELA

Het 27e congres van het International Institute of Public Finance, gehouden te Neurenberg van 14-17 september 1971, had tot onderwerp: „*New methods of making budgetary choices*”. In totaal stonden niet minder dan 23 ingebrachte „papers” op het programma (niet alle even interessant en van gelijk niveau). Zoals gebruikelijk, werd gestart met de bespreking van twee inleidende referaten onder de titel: „*Why new methods of budgetary choices?*”. De auteurs waren Prof. Alan T. Peacock uit York en Mr. William Niskanen uit Washington D.C. In feite was het de belangrijkste inbreng op het congres.

Het was jammer dat de bespreking plaatsvond in de algemene vergadering en niet in de werkgroepen. De overige onderwerpen werden wel in werkgroepen besproken. In dit verslag worden de belangrijkste aspecten die op het congres ter sprake zijn gekomen, behandeld.

A. Introductory papers: Why new methods of budgetary choices?

1. *Economic aspects*

Prof. Alan T. Peacock, de auteur van het referaat: „*New methods of appraising government expenditures: an economic analysis*”, onderscheidde drie niveaus voor het doen van een budgettaire keuze:

- de afweging tussen „public goods” en „private goods”
- de verdeling van de gebruikte middelen over de alternatieve aandwendingsmogelijkheden
- de keuze van de programma's

De drie niveaus zijn interdependent en moeten integraal worden bekeken. In verband met de probleemstelling van het congres beperkte Prof. Peacock zich tot de keuze van programma's, waarbij het maken van kosten-batenanalyses en het Planning - Programming - Budgeting - System (PBS) technische hulpmid-

delen zijn welke zijn ontleend aan de economische analyse.

Een departement werd door Prof. Peacock met een bedrijf vergeleken. In tegenstelling evenwel met een gewoon bedrijf wordt de „output” van een departement beoordeeld door de politiek. Men dient in feite de nutsfunctie te maximaliseren, hetgeen bijzonder moeilijk is, waarschijnlijk zelfs onmogelijk. Zelfs al zouden we dat weten dan nog moeten we er rekening mee houden, dat deze nutsfunctie niet stabiel is. Politieke voorkeuren veranderen in de tijd. Het gevaar bestaat dat men dit niet voldoende onderkent en teveel kijkt naar de „economic benefits” en andere, minder waarneembare en meetbare verwaarloost. Het misverstand bestaat dat economen zich alleen zouden bezig houden met die overheidsbeslissingen, welke van belang zijn voor de maximalisering van de economische groei. De economie kan echter ook op

andere departementale taken worden toegepast die gericht zijn op de maximalisering van een bepaald doel.

De conclusies die Prof. Peacock trekt, zijn:

— het PPB-system laat de gevolgen van de politieke keuze zien. Het is belangrijk hiervoor bij politici begrip te wekken;

— door het PPB-system wijzigt zich het gedrag van de ambtenaren niet vanzelf. Andere hulpmiddelen zijn hiervoor mede nodig, zoals het naspelen van de marktsituatie en het inspelen op de moraal en de ideologie van de betrokkenen.

2. Administrative aspects

De heer Niskanen, de auteur van het referaat: „Why new methods of budgetary choices — administrative aspects”, is Assistant Director for Evaluation of the Office of Management and Budget, Executive Office of the President in Washington D.C. In de Amerikaanse constellatie betekent dit dat aan zijn uitspraken een zekere politieke tint niet ontbreekt. Zijn inbreng was interessant.

Het PPB-system, zo zei hij, heeft alleen waarde wanneer het wordt geïntegreerd in de „review process” en indien tevens wordt erkend dat belangrijke institutionele en politieke omstandigheden de budgetkeuze beïnvloeden. Hij schetste de onbevredigende situatie bij het huidige budgetproces, waarbij de som van de beslissingen niet gelijk is aan de beslissingen over het totaal. Er is de bekende tegenstelling tussen het willen vergroten van de individuele programma's en de wenselijke hoogte van de totale uitgaven. Ook de heer Niskanen vergeleek een departement met een bedrijf, waarbij echter voor het departement veelal de marktsituatie ontbreekt.

Vervolgens ging de heer Niskanen in op de problemen die ontstonden bij het invoeren van het PPB-system in de Verenigde Staten. Het gaat hier om vier fundamentele problemen:

a. Het formaat van de gekozen programma's is van groot belang. Teveel is men ervan uitgegaan, dat er enkele algemene doeleinden zouden zijn. Er zijn er echter vele tegelijkertijd. De programma's worden vaak te groot van omvang genomen.

b. Planning is op de toekomst gericht, programmering is meer op

het heden ingesteld. Het verschil tussen de planning van de toekomst en het presenteren van toekomstige gevolgen van huidige beslissingen is verloren gegaan bij de snelle invoering van het PPB-system.

c. Er bestaan tegenstellingen tussen de verschillende bestuursseenheden („agencies” en departementen). Men moet een goed begrip hebben van de bureaucratische en politieke instellingen om deze tegenstellingen te kunnen begrijpen en opheffen.

d. Bij de analytische modellen werd te vaak kritiekloos het defensiemodel toegepast. Defensie heeft specifieke doeleinden en middelen welke bij andere overheidstaken ontbreken. Men moet zich voortdurend afvragen, welke de rol is van de overheid t.o.v. de vrije markt. Wat is de rol van het Rijk tegenover de lagere overheden?

Ook is teveel uitgegaan van de gedachte van de maximale groei (zie ook Peacock). Hierbij zijn veelal inkomensverdelingseffecten verwaarloosd. Bij herverdeling van de inkomens moet niet alleen worden gedacht aan de geldinkomensverdeling. Een andere mogelijkheid om de inkomensherverdeling te bevorderen kan bijv. worden aangegrepen met behulp van onderwijs (basis-onderwijs).

De heer Niskanen deed vervolgens enkele voorstellen tot verbetering van de werking van het PPB-system. Deze zijn van dien aard, dat iedereen ze kan bedenken die met deze materie bezig is. Het is enigszins merkwaardig dat deze niet in de Verenigde Staten zijn toegepast. Hij noemde o.a. de ontwikkeling van een analytisch datasysteem en de ontwikkeling van een beleidsprocedure. Onder het laatste verstaat hij een procedure (leidraad) die het beleid mede voorbereidt en waaruit dan de budgetbeslissing rolt. Thans is het vaak andersom. Bovendien stelde hij voor, andere analytische modellen te gebruiken. In de eerste plaats moet bij de analyse worden onderzocht of het een taak betreft voor de centrale overheid. Indien er andere instellingen of overheden zijn die de taak (beter) kunnen vervullen, dan moet worden onderzocht hoe de activiteiten naar deze instellingen kunnen worden afgestoten. Voorts betoonde hij zich een voorstander van het onderzoek naar de verdeling van baten en kosten over belanghebbenden. Kennis van deze verdelingsproblematiek kan de efficiency van

de politieke beslissingen bevorderen.

B. Analytical issues in the application of new methods of making budgetary choices

Belangwekkend in dit onderdeel was de bijdrage van Prof. Gerold Krause-Junk uit Berlijn (Freie Universität). Zijn bijdrage was getiteld: „Probleme der Berechnung und Schätzung öffentlicher Ausgaben”. In dit typisch Duitse referaat (lang en breedspakig) wordt een onderscheid gemaakt tussen de positieve theorie van de overheidsuitgaven en de normatieve theorie. Volgens de positieve theorie wordt getracht een concreet beeld te verkrijgen van de doeleinden van de politici. De uitgaven zijn dan de middelen welke worden gebruikt om deze doeleinden te bereiken. Bij de normatieve theorie gaat het om uitgaven die worden gedaan om wetenschappelijk relevante doeleinden te bereiken, zoals maximale groei, optimale allocatie of redelijke inkomensverdeling. Bij de normatieve theorie is het moeilijk vast te stellen welk middel voor één bepaald doel moet worden ingezet.

Vervolgens wordt het probleem aan de orde gesteld, hoe men de nutsfunctie van het individu te weten kan komen. Men kan het doen door de „willingness to pay” te peilen of door een onderzoek naar de vraag naar substituten of complementaire goederen. Bij de enquêtes hiernaar spelen de interne en externe effecten een rol. Tijdens de discussie werd hier veel aandacht aan besteed, maar een bevredigende oplossing werd niet gevonden. Wel werd erop gewezen dat enquêtes die tot doel hebben te weten te komen wat de wensen zijn van het publiek, al gauw aanleiding geven tot de conclusie dat de verlangens van de individuen, indien opgeteld, oneindig groot zijn.

Belangrijk is, de doeleinden van de politici concreet te formuleren. Prof. Krause-Junk stuitte hier op dezelfde problematiek als door Prof. Peacock (overigens veel korter) wordt beschreven. Na een betoog over de handelwijze van de politieke partijen die op stemmenmaximalisatie uit zijn, kwam hij tot de slotsom dat de stemmenmaximalisatie op lange termijn moet worden gezien. In dit licht bezien is Prof. Krause-Junk van mening dat het PPB-system een belangrijke functie heeft voor de

oplossing van het allocatieprobleem.

C. Progress reports and problems of application

Onder deze verzamelnaam werden 12 „papers” ingebracht, welke in afzonderlijke werkgroepen werden besproken. In deze serie was vooral interessant de bijdrage van Mr. A. J. Culyer uit York, waarin wordt ingegaan op de speciale problematiek bij het toepassen van de nieuwe budgetmethoden op de uitgaven voor de gezondheidszorg, in het bijzonder bij het bepalen van de behoeften en de „output”. Men moet, aldus Mr. Culyer, afzien van vage, niet operationele, omschrijvingen van behoeften en trachten over te gaan naar een operationele conceptie van behoeften. Het probleem ligt hierin dat veelal de behoefte aan gezondheidszorg niet wordt gemeten aan de „output”, maar eigenlijk aan de „input”, zoals aantal bedden per 1.000 inwoners enz. Voorgesteld wordt de „output” te meten volgens een soort schaal waarin wordt uitgedrukt de relatie tussen de mogelijke mate van activiteit en de gezondheidssituatie van de patiënt.

Een ander belangwekkend onderwerp was dat, hetwelk Rien van Gendt, medewerker van de OECD te Parijs heeft behandeld: „PPBS in education and the need for a look-out function”. De auteur wijst op het gevaar dat het PPB-system meer op het heden is gericht dan op de

toekomst. Men gaat meer uit van „doing the things right” dan van „doing the right things”. Onder het begrip „look-out”-functie dat wordt geïntroduceerd, wordt verstaan het operationeel maken van de politieke doeleinden. De „look-out”-functie wordt gezien als de brug van heden naar toekomst. Opvallend is een kritische beschouwing van het Mackinsey-rapport waarin de „look-out”-functie wordt gemist.

De Nederlandse bijdrage was van Prof. C. A. van den Beld en Drs. A. J. Middelhoek: „Evaluation of seaport projects”. In dit referaat wordt de principiële vraag gesteld of het zinvol is zeehavens uit te breiden. De verschillende macro-aspecten zijn in een model uitgewerkt. Tijdens de discussie is men vooral ingegaan op de vraag of de macro-aspecten — zoals exportmogelijkheden, lonen en prijzen, productiecapaciteit enz. — in een dergelijk model kunnen worden opgenomen. De auteurs wijzen erop dat verder onderzoek noodzakelijk is, vooral wat betreft het probleem van de milieuvervuiling. Hetzelfde geldt voor de regionale aspecten.

De Pool Zdzislaw Fedorowicz, hoogleraar te Warschau, bracht eveneens een referaat uit over dit onderwerp: „Methods of the calculation of cost benefit in the construction of seaports”. Hij stelde hierin niet de vraag of er al dan niet uitbreiding moet komen van zeehavens, maar hij vroeg zich af hoe

de uitbreiding moet geschieden, indien hiertoe wordt besloten.

Enkele referaten waren gewijd aan de ervaringen van verschillende landen met het PPB-system. Hieruit komt naar voren dat ieder land, afhankelijk van zijn bestuursstructuur en de politieke situatie, bepaalde elementen van het PPB-system heeft ingevoerd. Meestal gaat dit per „agency” of per departement. Opvallend is dat wordt gewezen op het gebrek aan ambtenaren die voor dit werk een opleiding hebben gehad. Vooral t.a.v. beleidsanalyses/kostenbatenanalyses wordt gewezen op de vaak gebrekkige informatie en de nog ontbrekende theorie.

D. Synthese

Prof. Horst Claus Recktenwald gaf de synthese aan het eind van het congres. Naar verluidt heeft hij het onderwerp grondig voorbereid op zijn colleges. Hij kwam dan ook met een uitgebalanceerd betoog, getiteld: „Mehr Rationalität im Prozess staatlicher Entscheidung? Synthese und grundlegende Ergebnisse”. De belangrijkste verdienste van de kostenbatenanalyse is dat zij leert in alternatieven te denken, via de nieuwe budgetmethoden, in het bijzonder de beleidsanalyse, wordt de politicus een overzicht gegeven van de effecten van een bepaald beleid, zodat hij de reikwijdte van zijn beslissing kan zien.

B. G. Zandstra-Andela

Ingezonden

EEN WERELDHANDELSCENTRUM IN ROTTERDAM, GEEN VERGISSING

Naar aanleiding van het artikel „Een wereldhandelscentrum in Rotterdam, een vergissing?” in *ESB* van 27 oktober jl., van de hand van de heer J. A. M. Heijke, het volgende.

Het bevorderen van de handelsfunctie van Rotterdam is een goede zaak. De stad heeft in de achter ons liggende decennia veel aandacht

besteed aan haven en industrie. Dat lag voor de hand en de rest van ons goede vaderland heeft er met veel bewondering naar staan kijken, de reuen ervan genietend.

Thans is de handel aan de beurt. Indien de aandacht en zorg, daaraan besteed, even groot zijn als die, welke in het verleden werden besteed aan haven en industrie, dan heeft Rotterdam de gelegenheid, gezien haar reeds wereldomvattende relaties op het gebied van scheepvaart en industrie, uit te groeien tot een centrum van wereldhandel.

In dit beeld past een wereldhandelscentrum. De relatief geringe afstand van Rotterdam tot de, tot nu toe, enige internationale luchthaven, is niet relevant. Evenmin het ver-

onderstelde gebrek aan vertier. (Den Haag ligt bovendien op een steenworp afstand). Ervan uitgaande, dat het Rotterdam is gegeven binnen afzienbare tijd het metronet uit te breiden, mag van een goede bereikbaarheid van de city worden gesproken, zonder uitzonderlijke overlast van auto's.

De heer Heijke kan haast geen Rotterdammer zijn. Hij spreekt er namelijk over, dat het te stichten wereldhandelscentrum in het hart van de city komt te liggen. Dat nu is niet juist. Ware het slechts zo!

Een wereldhandelscentrum, zoals dat thans is voorgesteld en dat niet is geïntegreerd in de city, terwiel de mensen, die daarin werken, geen deel kunnen nemen, noch hun deel

kunnen bijdragen aan het bruisende dagelijkse leven van de binnenstad van Rotterdam, blijft een wereldhandelscentrum „buiten de veste”. waaraan Rotterdam dientengevolge verder part noch deel heeft. Daar schuilt de vergissing, maar verder is er van zich vergissen in Rotterdam geen sprake.

De heer Heijke kan overigens gerust zijn; voor een nieuw bejaarden-tehuis is reeds een plek bestemd.

G. Pfundt

Naschrift

EEN WERELDHANDELSCENTRUM IN ROTTERDAM, WEL EEN VERGISSING

Het doet mij een genoegen dat de heer G. Pfundt zo vriendelijk is om de vraag uit mijn artikeltje: „Een wereldhandelscentrum in Rotterdam, een vergissing?”, te willen beantwoorden. Heb ik getracht aan te tonen dat de bouw van een wereldhandelscentrum in Rotterdam wel op een vergissing zal berusten, de heer Pfundt blijkt evenwel een tegengestelde mening toegedaan. Helemaal gaat hij hierbij onvoldoende in op de vervoerseconomische argumenten die door mij werden aangevoerd. Wellicht werden deze in mijn artikeltje niet voldoende duidelijk uit de doeken gedaan. Deze reactie op het „antwoord” van de heer Pfundt geeft mij de gelegenheid om een en ander wat uitgebreider te behandelen.

In de tweede en derde alinea wordt gewezen op de verdere uitbouw van de handelsfunctie van Rotterdam, logisch volgend op de expansie van industrie en haven uit het verleden. Het in deze alinea's gestelde zou ik noch willen ontkennen noch willen onderschrijven. Het ging in mijn artikeltje slechts om de exacte *locatie* van de activiteiten in de stedelijke agglomeratie in het algemeen en die van een wereldhandelscentrum in het bijzonder. Wel heb ik bezwaar tegen de laatste zin uit de tweede alinea waarin het wat opschepperig wordt voorgesteld alsof overig Nederland met bewondering en met de handen in de zakken heeft staan toekijken

hoe Rotterdam (met de ogen dicht?) de boterhammen met kaas voor overig Nederland smeerde. Deze wijze van voorstellen van zaken past precies in het klimaat waarin de in mijn artikeltje gememoreerde prestigieuze objecten tot stand konden komen.

Inderdaad past in het in beide alinea's geschetste beeld een wereldhandelscentrum. Het zal de heer Pfundt echter toch niet zijn ontgaan dat ook elders in Nederland wel het een en ander tot stand is gebracht en in de toekomst tot stand zal moeten worden gebracht. Als in Nederland slechts één wereldhandelscentrum zou verrijzen dan is hiermede een nationaal belang gemoed. Gezocht moet dan worden naar de uit nationaal oogpunt gezien beste locatie. Deze hoeft niet bij voorkeur in of nabij Rotterdam te zijn. Een zeer belangrijk, zo niet het belangrijkste, criterium voor de bepaling van de vestigingsplaats is dat deze ertoe zal moeten bijdragen dat de internationale contacten zo omvangrijk mogelijk zijn. Dit kan alleen worden gerealiseerd als het de potentiële bezoeker zo gemakkelijk en zo aantrekkelijk mogelijk wordt gemaakt om dit centrum te bezoeken. De bereikbaarheid van het wereldhandelscentrum en de nabijheid van recreatief aantrekkelijke plaatsen staan dan bij het zoeken naar de beste locatie voorop. Hieraan kan worden toegevoegd dat de afstand met de bedrijven die kantoren in het wereldhandelsgebouw hebben gevestigd niet te groot moet zijn. Uit deze overwegingen volgt dat de beste vestigingsplaats gelegen is binnen de Randstad, in de nabijheid van een grote internationale luchthaven en gemakkelijk bereikbaar per auto en per trein. In tegenstelling tot wat de heer Pfundt meent, zijn een geringe afstand tot een internationale luchthaven en de nabijheid van aantrekkelijke recreatieve mogelijkheden nu juist wél zéér relevant.

De realiteit is echter dat geen initiatieven op nationaal niveau zijn genomen om tot de vestiging van een wereldhandelscentrum te komen. Wel hebben particuliere beleggers belangstelling getoond voor de Rotterdamse plannen een wereldhandelsgebouw in het centrum van de stad te plaatsen. De mogelijkheden uit te groeien tot een handelscentrum van grote internationale betekenis zijn echter beperkt wegens het ontbreken van een belangrijke internationale luchthaven, de steeds slechter

wordende bereikbaarheid van het centrum per auto tijdens de spitsuren en de beperkte recreatieve allure van Rotterdam. In verband met de mogelijke opheffing van Zestienhoven sprak Prof. Dr. L. H. Klaassen zelfs van de zijden draad waaraan het wereldhandelscentrum wel eens zou kunnen blijken te hangen¹.

De plaatsing van een wereldhandelsgebouw in Rotterdam moet dan ook in de eerste plaats worden gezien binnen het kader van de in deze stad aanwezige behoefte aan vervangende en additionele kantoorruimte, ter versteviging en uitbreiding van de dienstverleningsfunctie. In het tijdschrift *Bouw* leverde de heer G. Jonker onlangs een ronduit vernietigende kritiek op de Rotterdamse plannen en hij stelde zich hierbij zelfs de wat boosaardige vraag of het „wereldhandelsaspect” van het te plaatsen kantoorgebouw niet een praatje voor de vaak zou kunnen zijn, een statussymbool, waarmee wordt geschermd om gewoon wat vierkante meters kantoorruimte vlot te kunnen verkopen².

Gaat men ervan uit dat de vestiging van een wereldhandelsgebouw in Rotterdam, gezien de Rotterdamse problematiek, gerechtvaardigd is, dan stuit men op het vraagstuk van de exacte locatie van dit gebouw in de stedelijke agglomeratie. Iedere potentiële locatie moet worden onderzocht op de effecten hiervan op de stedelijke verkeersproblematiek. De verkeersproblemen der grote steden betreffen vooral, en in onrustbarende toenemende mate, de belasting van de infrastructuur tijdens de woon-werkverplaatsingen. De verkeersstromen gedurende deze perioden kenmerken zich door een grote mate van onevenwichtigheid: 's morgens gericht op het centrum, 's avonds in omgekeerde richting.

Deze gedurende iedere spitsperiode eenzijdige aanwending van de

¹ Prof. Dr. L. H. Klaassen: *Wat U niet wilt dat U geschiedt*, in „*ESB*”, 10 november 1971, nr. 2823, blz. 1002.

² G. Jonker: *WHC - of: grondigheid is nog geen besluiteloosheid*, in „*Bouw*”, nr. 48, 27 november 1971, blz. 1753.

infrastructuur betekent een oneconomisch gebruik van de bestaande vervoervoorzieningen; bovendien zal de infrastructuur sneller moeten worden uitgebreid om in de toenemende vervoersbehoefte te kunnen voorzien. De moeilijkheid is echter dat fysieke grenzen aanwezig zijn voor de uitbreiding van de infrastructuur. Zou men deze grenzen overschrijden en meer ruimte willen scheppen voor het autoverkeer, dan zal dit niet alleen grote investeringen vergen, maar ook een ongunstige invloed hebben op het functioneren van de stad als samenlevingsvorm³. Zoekt men de uitbreidingsmogelijkheden bij het openbare vervoer dan liggen hier nog mogelijkheden die evenwel enorme investeringen vereisen. Deze zijn veelal onvermijdelijk. Het ligt echter voor de hand dat de vervoerkosten per eenheid vervoerprestatie lager zullen zijn naarmate de vervoersstromen evenwichtiger over beide richtingen zijn verdeeld. Dit zal weer de bedrijfseconomische rentabiliteit van het openbare vervoer ten goede komen.

De oplossing van de steeds knelender grootstedelijke verkeersproblematiek is gelegen in een vermindering van de totale vervoerproductie, een ontlasting voor de stedelijke infrastructuur van het „dóórgaande” vervoer en een evenwichtiger verdeling van de vervoersstromen. Dit kan worden gerealiseerd door de woonfunctie van het stadscentrum uit te breiden, ringwegen aan te leggen en de tijdens de spitsuren veel woonwerkverkeer aantrekkende objecten aan de periferie te vestigen. Onder veel woon-werkverkeer aantrekkende objecten dient men dan kantoren te verstaan met sterke arbeidsbezetting. Dienstverleningen die noodzakelijk zijn voor de woonfunctie en de recreatieve functie van het centrum zullen daarentegen wél een vestigingsplaats moeten kunnen vinden in de binnenstad. Voor een meer uitgebreide analyse van de oplossing van de verkeersproblematiek der grote steden kan worden verwezen naar een interessante studie van de hand van Prof. Dr. L. H. Klaassen, *The Role of Traffic in the Physical Planning of Urban Areas*⁴.

Binnen het hier geschetste oplossingskader voor de stedelijke vervoerproblematiek past dus geen wereldhandelsgebouw in het centrum van de stad. Wegens de sterke ar-

beidsbezetting en de daarmee gepaard gaande belasting van de infrastructuur tijdens de woon-werkspits zal dit gebouw aan de periferie moeten worden gevestigd, op een plaats die ook voor de bezoeker gemakkelijk is te bereiken.

Voor de heer Pfundt vormt de aanleg van een metronet een argument om het wereldhandelsgebouw in het centrum te plaatsen. Voor mij evenwel is de aanleg van de metro juist een extra reden om het wereldhandelsgebouw aan de periferie, aan een metrostation, te plaatsen zodat de enorme kosten van de metro door een evenwichtiger vervoersstroom kunnen worden gedragen en bezoekers en werkenden bovendien een aantrekkelijke verbinding hebben met het stadscentrum voor eventuele daar te verrichten zakelijke en recreatieve activiteiten.

Nog opgemerkt kan worden dat de heer Pfundt spreekt van een binnen afzienbare tijd uit te breiden metronet. Hier moet echter de relativerende noot worden geplaatst dat in Rotterdam nog geen sprake is van een metronet en dat de uitbreiding van de bestaande lijn tot een net niet binnen afzienbare tijd zal plaatsvinden, maar tientallen jaren zal vergen.

Vervolgens wordt door de heer Pfundt ontkend dat het wereldhandelscentrum aan de Leuvehaven in het hart van de city komt te liggen. Voor een Rotterdammer legt hij dan wel, wat de omvang van het hart van de city betreft, een verrassende bescheidenheid aan de dag! Het is overigens geen compliment voor de naoorlogse stedenbouwers, dat zelfs Rotterdammers moeite hebben met het afbakenen van hun cityhart. Uit de volgende alinea blijkt bovendien, dat de heer Pfundt, hetgeen zich buiten een straal van 500 m om het stadhuis afspeelt, als oninteressant voor Rotterdam beschouwt. Hij laadt dan wel de verdenking op zich niet verder te willen kijken dan zijn Cool-singel lang is.

Wat de bijdrage van een wereldhandelscentrum aan de „bruisende” activiteiten van de binnenstad betreft, moet hier geen overdreven voorstelling van worden gemaakt. De activiteiten zullen zich grotendeels achter de kantoorgevels afspelen. Waar Rotterdam overigens juist behoefte aan heeft is niet zozeer het

verhogen van de activiteiten overdag, maar juist die in de perioden na zes uur 's avonds en gedurende de weekeinden. Dit zou moeten gebeuren door voor deze perioden de aantrekkelijkheid van het centrum te verhogen. Van dan vrijwel verlaten kantoorgebouwen mag hiertoe geen bijdrage worden verwacht.

In de laatste zin wordt opgemerkt dat een nieuw bejaardentehuis zal worden gebouwd, zonder dat wordt vermeld welke locatie men daarbij op het oog heeft. Hieruit moet ik helaas afleiden dat het de heer Pfundt is ontgaan dat het mij niet zozeer interesseert dát een bejaardentehuis wordt gevestigd, overigens slechts als „uitsmijter” bedoeld, maar wáár deze in de stad wordt gevestigd.

Als afsluiting kunnen ter realisering van een dienstverleningsniveau van grote internationale betekenis de volgende beleidslijnen voor Rotterdam worden opgesteld:

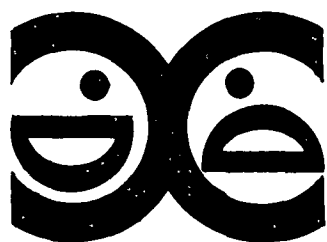
- a. Onderzocht zou moeten worden of de tweede nationale luchthaven binnen de invloedssfeer van Rotterdam zou kunnen worden gebracht.
- b. Het onderzoek naar de beste vestigingsplaats van een „Rotterdam” wereldhandelscentrum zou moeten aansluiten bij de uit het onderzoek ad a resulterende vestigingsplaats van de tweede nationale luchthaven bij Rotterdam.
- c. De aantrekkelijkheid van Rotterdam voor internationaal bezoek zou moeten worden verhoogd.

Drs. J. A. M. Heijke

³ Ministerie van Verkeer en Waterstaat: „TP 2000”, Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage 1970, blz. 31.

⁴ Prof. Dr. L. H. Klaassen: „The Role of Traffic in the Physical Planning of Urban Areas”, *Some theoretical considerations, Report prepared for the CEMT Symposium Rome, september 1969, Rotterdam, 1969.*

Maatschappij- spiegel

SOCIOLOGIE VAN DE INFLATIE (II)

Een half jaar geleden schreef ik in deze rubriek een stukje over — wat men zou kunnen noemen — enkele sociologische achtergronden van het inflatievraagstuk¹. Ik noemde in het bijzonder een tweetal factoren, die een zelfstandige (autonome) — d.w.z. onafhankelijk van de verhouding tussen geld- en goederhoeveelheid — invloed hebben op de prijsvorming, en wel in inflatoire richting. In de eerste plaats wees ik op het verschijnsel dat we na de oorlog gewend zijn geraakt

aan een reële inkomensstijging. Sociologisch vertaald betekent dit dat we inkomensstijging in ons (collectieve) verwachtingspatroon hebben opgenomen. Belangsgroeperingen van werknemers, pressiegroeperingen van professionals, e.d. hebben de taak deze verwachtingen te cultiveren en erop toe te zien dat er zich geen discontinuïteiten voordoen. Stijging is normaal, voor temporisering moeten extra argumenten in het veld worden gebracht. In de tweede plaats refereerde ik aan het oligopolistische karakter van vele markten, waardoor producenten — gesteund door de grote hoeveelheid nieuwe of pseudo-nieuwe produkten, die elk jaar op de markt worden gestrooid — een grote speelruimte hebben bij de vaststelling van prijzen, prijzen die voor verschillende nieuwe produkten voor het eerst worden „gezet”.

Men zou aan deze factoren nog kunnen toevoegen de invloed die de groeiende — en organisatorisch vaak warrige — dienstensector uitoeft op de prijsvorming. Belangrijker waarschijnlijk dan de voor die sector als zo kenmerkend beschouwde geringe arbeidsproductiviteit — bij een zo

grote inzet van arbeidskrachten — is het feit dat we hier te maken hebben met:

- a. een dikwijls slecht georganiseerde vorm van produktie, o.m. tot uitdrukking komend in een overmaat aan tussenschakels, in vele gevallen klein van formaat. Elk van deze schakels wil echter beloond worden;
- b. een sector waarvan de produkten vaak in de sfeer van het discretionaire gedeelte van de inkomens liggen², met een bijgevolg geringere prijsgevoeligheid aan de kant van de consument;
- c. produkten die dikwijls nieuw zijn, waardoor de consument zich geen idee kan vormen van wat een „redelijke” prijs ervoor zou moeten zijn.

Wil men macro-economisch — het enige niveau waarop men naar mijn opvatting nog relevant over het begrip arbeidsproductiviteit kan praten — de

¹ „ESB”, 23 juni 1971.

² Voor het begrip *discretionaire inkomens*: George Katona: „Massaconsomptie”, 1967, blz. 15-22. Een boek dat overigens een wat simpel beeld geeft van de positie van de consument.

DE DOCTOR ABRAHAM KUYPERSTICHTING

(HET WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT VAN DE ANTI-REVOLUTIONAIRE PARTIJ)

heeft een belangrijke taak bij het interpreteren van de feitelijke politieke en maatschappelijke ontwikkelingen en bij het zoeken van een passend antwoord daarop in de beleidssfeer. Daarbij valt het accent op het uitzetten van een beleid op langere termijn.

Het werk in de sector van advies en research geschiedt doorgaans in samenwerking met een brede groep personen, op wier deskundigheid en inventiviteit in commissies en werkgroepen veelvuldig een beroep wordt gedaan.

In de kleine, multidisciplinair samengestelde staf komt een functie vacant voor een

ECONOOM

De stichting zal gaarne in contact komen met belangstellenden voor deze functie.

Gevraagd wordt: belangstelling voor de achtergronden van het politieke gebeuren, aanleg om in teamverband te werken, zich snel kunnen oriënteren in uiteenlopende onderwerpen, uitdrukkingsvaardigheid, bij voorkeur enige ervaring.

Leeftijd tot omstreeks dertig jaar. Salaris afhankelijk van leeftijd en ervaring.

Aan sollicitanten zal eventueel gevraagd worden mee te werken aan een psychotechnisch onderzoek.

Nadere inlichtingen worden desgewenst verstrekt door de directeur, tot wie men ook de sollicitatie kan richten. Adres: Docteur Abraham Kuypersstichting, Dr. Kuypersstraat 5, Den Haag, tel. 116346.

produktieve bijdrage van deze sector vergroten, dan blijft er weinig anders over dan t.a.v. de *organisatie* van deze sector eisen te stellen. Het vervelende is alleen dat voorstellen in die richting een aantal heilige koeien op hun weg vinden, die moeilijk weg te duwen lijken te zijn. De vrijheid (van handel, initiatief) wordt meteen bedreigd geacht. Het woord dirigisme wordt in de mond genomen, niet in het minst door dezelfde lieden en groeperingen die maar niet moe worden te loeien dat de inflatie met krachtige hand bestreden moet worden. Als er maar niet gekomen wordt aan de vrijheid om inflatie te maken. Zo rijden — in naam van de vrije artsenuitvoering en de zgn. onafhankelijkheid van de professie — dagelijks duizenden artsen van hot naar haar in plaats van voorstellen (die er heus wel zijn) te honoreren die een efficiënter organisatie van de geldvretende gezondheidszorg inhouden. Zo rijden eveneens dagelijks duizenden mensen in autowrakken, die ze voor veel geld van de vrije autohandel hebben betrokken. Deze voorbeelden zijn met vele andere aan te vullen.

Als we deze zaken niet anders wensen te regelen, moeten we ophouden op bezorgde toon over inflatie te spreken. Ik raak er steeds meer van overtuigd dat primair *maatschappelijke* factoren de inflatie verklaren; strict economische oorzaken zijn van secundair belang. Een gemeenschappelijke inspanning van de sociale wetenschappen — in het bijzonder sociologie en economie — is nodig om op dit terrein tot een adequate theorievorming te komen. Pas dan is het mogelijk om de inflatiebestrijding effectief aan te pakken.

Al ben ik het wel eens met degenen die enige procenten inflatie niet zo'n ramp vinden, toch geloof ik — als men althans de primitieve „Verelendings“-theorie niet tot zijn intellectuele bagage rekent — dat te veel inflatie (zeg: constant meer dan 5%) hoogst onwenselijk is. Permanent te veel inflatie wil zeggen dat het maatschappelijke proces gekenmerkt wordt door een overmaat aan *onzekerheid*. We moeten echter bij het onderzoek en het te voeren beleid goed in de gaten houden dat een dergelijke inflatie zowel oorzaak als uitdrukking kan

zijn van maatschappelijke onzekerheid.

In algemene zin gesproken — en vooral gezien naar de *effecten* van overmatige inflatie — vind ik het zeer grote maatschappelijke nadeel van inflatie dat zij het *korte-termijn-denken* stimuleert. Waar immers onzekerheid het kenmerk is, probeert men het zekere voor het onzekere te nemen, het zekere „naar zich toe te halen“ Planning en inflatie verdragen elkaar slecht. Als men al afspraken wil maken — bijv. in handel en industrie — die over een groot aantal jaren lopen, dan probeert men zich tegen de onzekerheden „in te dekken“ door een hoog inflatiepercentage door te berekenen. Zo versterkt de inflatie zichzelf. Een ander effect is dat men vlucht in de weinig produktieve onroerende goederen, die het aanwijsbare en concrete zekere vertegenwoordigen. We kennen dit uit de ontwikkelingslanden, waar het bezit van gouden kettingen en landerijen in hoger aanzien staat dan de aanwending van kapitaal (uit die landen) voor meer produktieve doeleinden.

Kijken we naar de consument, dan

Universiteit van Amsterdam

Bij de vakgroep Macro-economie i.o. van de Faculteit der Economische Wetenschappen bestaat per 1 februari 1972 een vakature voor

wetenschappelijk medewerker

De te benoemen functionaris zal worden ingeschakeld bij het propaedeutisch onderwijs en het doktoraalonderwijs en bij het onderzoek op het gebied van de macro-economie.

Aanstelling zal geschieden in het rangenstelsel voor de wetenschappelijke medewerkers.

Inlichtingen worden gaarne verstrekt door Prof. Dr. W. F. Duisenberg (02975-3401) en Drs. Th. A. J. Meys (020-714093).

Sollicitaties te richten aan Prof. Duisenberg, Nieuwe Doelenstraat 16, Amsterdam/C.

komt hij nog hulpelozer te staan dan nu al het geval is. De toch al ondoorzichtige markt wordt helemaal aan het oog onttrokken door de steeds verschuivende prijzen. Consumentenpolitiek wordt in zo'n situatie een illusie; preferenties krijgen geen kans zich door te zetten, vergelijkings- en referentiepunten ontbreken.

Het is in dit verband, dat een suggestie van Dr. B. M. S. van Praag, onlangs gedaan in zijn openbare les³, om op het loonfront alle lonen *automatisch* — bijv. elk half jaar — aan te passen aan de prijsontwikke-

ling, serieuze overdenking verdient. Is het zo dat dit pleidooi de gevoeligheid voor inflatie nog verder ondermijnt of moet men juist zeggen, dat de inflatiegevoeligheid bij alle partijen wordt vergroot, omdat de *zekerheid* dat bijstelling zal volgen voor de partijen een rem betekent om op de inflatie te anticiperen met een altijd te hoog percentage? Van Praags opvatting dat dit soort vraagstukken — hij behandelt ook nog de theorie van het consumentengedrag — slechts in interdisciplinair verband zinvol geanalyseerd kan worden, wil ik graag

onderschrijven. Ter geruststelling wellicht van vele economen, van Praag is geen „alternatieve” econoom en hij behoort — ter geruststelling weer van anderen, voor wie de wiskunde enig houvast in dit leven biedt — ook niet tot het andere, laag-aangeschreven, soort onder de economen: de verballisten.

Bram Peper

³ Zie zijn: „*De mens in de economie*”, een rede die begin volgend jaar bij Stenfort Kroese zal verschijnen.

GEMEENTE HILVERSUM

Bij de stedenbouwkundige dienst vacceert de functie van

hoofd planonderzoek

De afdeling heeft tot taak het verrichten van het onderzoek en het uitbrengen van adviezen in dit kader met betrekking tot alle planologische aspecten in de gemeente.

Ten aanzien van de raakvlakken in de gescheiden taakstelling bestaat er een nauwe samenwerking met het afzonderlijk bureau voor sociaal wetenschappelijk onderzoek.

Gedacht wordt aan een opleiding op academisch niveau. Een goede uitdrukkingsvaardigheid in woord en geschrift en gevoel voor samenwerking, alsmede organisatorische en leidinggevende capaciteiten zijn vereist. Aanstelling zal naar gelang van ervaring en bekwaamheid plaats kunnen vinden in een der ingenieurs rangen.

Salaris maximaal f 3.163,— per maand (op basis 1 juli 1971). De gebruikelijke rechtspositieregelingen zijn van toepassing.

Sollicitaties dienen te worden gericht aan de directeur van bovengenoemde dienst Koninginneweg 10, Hilversum.

ROTTERDAMS RADIO-THERAPEUTISCH INSTITUUT Groene Hilledijk 297 - Rotterdam-24

In verband met de snelle groei en verdere uitbouw van het Instituut is de behoefte ontstaan aan een

DIRECTIE-SECRETARIS (mnl. of vrl.)

die rechtstreeks verantwoording is verschuldigd aan de directie, bestaande uit een wetenschappelijk-, een medisch- en een economisch directeur.

De belangrijkste taken zijn:

- a. het optreden als coördinator/secretaris van verschillende werkgroepen en commissies
- b. het onderhouden van veelvuldige contacten binnen en buiten het Instituut

Voor de vervulling van deze functie wordt gedacht aan een jonge academicus (ec. drs., jurist, socioloog) met goede contactuele en organisatorische eigenschappen

Zij die belangstelling hebben voor deze functie, kunnen hun schriftelijke sollicitatie - met vermelding van leeftijd, opleiding en ervaring - onder de letters BR richten aan de directie.

Voor het verkrijgen van inlichtingen kan men zich wenden tot de economisch directeur.

GEMEENTE APeldoorn

Voor het op te richten en aan de Centrale Personeelsdienst te verbinden Organisatie- en efficiency bureau wordt gevraagd een ervaren

ORGANISATIEDESKUNDIGE

Tot de taak van het bureau zullen gaan behoren:

- a. het verrichten van organisatieonderzoeken bij diensten en instellingen van de gemeentelijke overheid, waaronder het behandelen van doelmatigheidsvraagstukken, werkmethoden, procedures etc.
- b. het verlenen van assistentie bij de doorvoering van aanbevolen organisatiemaatregelen.

Gedagiden dienen in staat te zijn het bureau op te zetten en uit te bouwen tot een goed functionerend service-bureau. Reeds aanstonds zal een beroep kunnen worden gedaan op assistentie van aan de dienst verbonden deskundigen op technisch- en administratief gebied.

De gedachten gaan uit bij voorkeur naar een persoon met academische opleiding, bij voorkeur economie en ervaring op althans een deel der aangegeven terreinen. Kandidaten dienen voorts goede leidinggevende- en contactuele eigenschappen te bezitten.

Een psychologisch onderzoek behoort tot de selectieprocedure.

Salariëring — afhankelijk van opleiding, ervaring en leeftijd — tussen ca. f 2100,— en f 3050,— per maand.

Voor goede krachten die in staat blijken leiding te geven aan het uitgebouwde bureau zijn verdere vooruitzichten aanwezig.

De premie AOW/AWW komt voor rekening van de werkgever.

Sollicitaties onder no. 1553 te richten aan de directeur van de Centrale Personeelsdienst, Nieuwstraat 53, te Apeldoorn.

*U reageert op annonces
in „E.-S.B.”?*

*Wilt U dit dan steeds duidelijk
tot uitdrukking brengen?*

NU AANDELEN KOPEN?

vraagt U zich af. Dit kan hét moment zijn om Uw inzicht te verdiepen in beleggingsproblematieken. Onze effectieve, schriftelijke BELEGINGSLEERGANG kan daarbij een methodische steun zijn. Veel particuliere en professionele beleggers gingen U reeds voor. Studerenden ontvangen tevens ons interessante Prognosebulletin. Start nu met een meer succesvol beleggingsbeleid. Inlichtingen omtrent deze studie bij het

INSTITUUT VOOR TOEGEPASTE ECONOMIE EN BEDRIJFSKUNDE
Laan van Eik en Duinen 132-134 Den Haag Tel. 070-230852.

GEMEENTE HILVERSUM

Bij de afdeling **financiën en economische zaken** van de financiële dienst ter gemeentesecretarie bestaat als gevolg van uitbreiding van de werkzaamheden plaatsingsmogelijkheid voor een

FINANCIËEL BELEIDSMEDEWERKER

De afdeling is belast met het opstellen van beleidsadviezen op financieel-economisch gebied. Daarbij komen o.m. aan de orde het beoordelen van begrotingen van diensten en bedrijven, het maken van financiële analyses en financiële planning.

Van gegadigden voor deze functie wordt verwacht dat zij hun taak met een grote mate van zelfstandigheid zullen verrichten. Een goede redactionele vaardigheid is voor de vervulling van deze functie noodzakelijk. Academische vorming (economie, openbare financiën) dan wel een voltooide vakopleiding (G.A. I en G.F.) alsmede ervaring op het gebied van de overheidsfinanciën zijn vereist.

Het salaris kan, rekening houdend met opleiding en ervaring, in onderling overleg worden vastgesteld tot een maximum van f2.508,— per maand, (exclusief vakantietoelage). A.O.W.-premie is voor rekening van de gemeente. De gebruikelijke rechtspositieregelingen zijn van toepassing.

Sollicitaties te zenden aan de gemeentesecretaris, raadhuis Hilversum, binnen 2 weken na het verschijnen van dit blad.